

Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor

**ESTUDI HISTÒRIC I CONSTRUCTIU SOBRE L'ESGLÉSIA I
EL CAMPANAR, O TORRE ROJA, DE SANT PERE DE VILAMAJOR
(VALLÈS ORIENTAL)**

David Galí i Raquel Lacuesta
Secció Tècnica d'Investigació, Catalogació i Difusió

Gener de 2014

SERVEI DE PATRIMONI ARQUITECTÒNIC LOCAL

**Diputació
Barcelona**

Àrea de Territori
i Sostenibilitat

Galí, David; Lacuesta, Raquel (gener de 2014). *Estudi històric i constructiu sobre l'església i el campanar, o torre roja, de Sant Pere de Vilamajor. (Vallès Oriental)*. Diputació de Barcelona, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. [SPAL]

Aquest treball és inèdit i se'n prohibeix la còpia o reproducció. En cas de citació, s'haurà de fer segons consta en la referència anterior.

ÍNDEX:

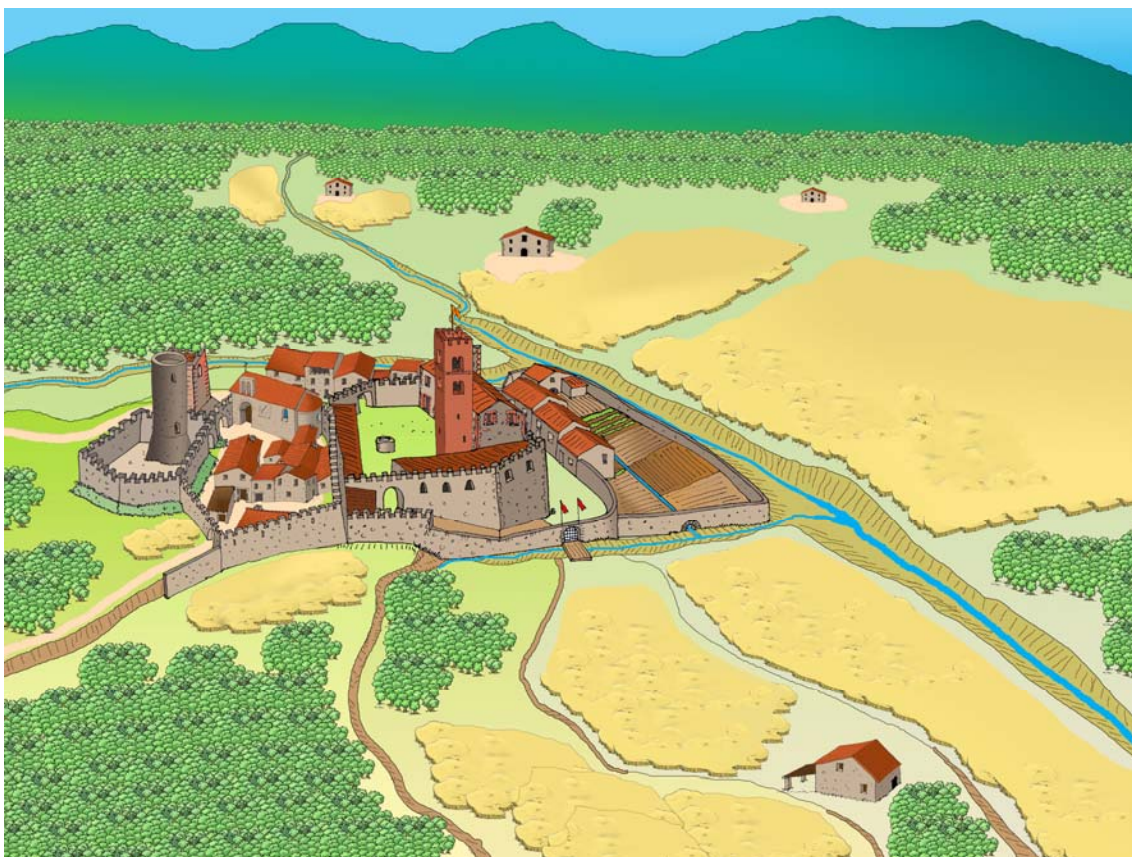
Antecedents	4
Historiografia sobre Sant Pere de Vilamajor. Estat de la qüestió.....	6
La vil·la major, el palau dels comtes de Barcelona, el castell i la sagrera de Vilamajor	9
Hipòtesi sobre la ubicació original del castell de Vilamajor.....	11
Els ponts d'accés a la vila o sagrera	12
Els orígens de l'església, del campanar i de la força de Vilamajor	13
El temple de Sant Pere de Vilamajor	16
L'església vella a l'època baixmedieval	16
La construcció de l'església nova.....	17
Els mestres constructors de l'església nova de Sant Pere de Vilamajor.....	23
Intervencions en l'època moderna	24
L'època contemporània.....	26
El campanar	31
Descripció	31
Paral·lels tipològics	32
Dades històriques del campanar de Vilamajor	35
Bibliografia.....	42
Arxius consultats	43
Apèndix documental	45

Antecedents

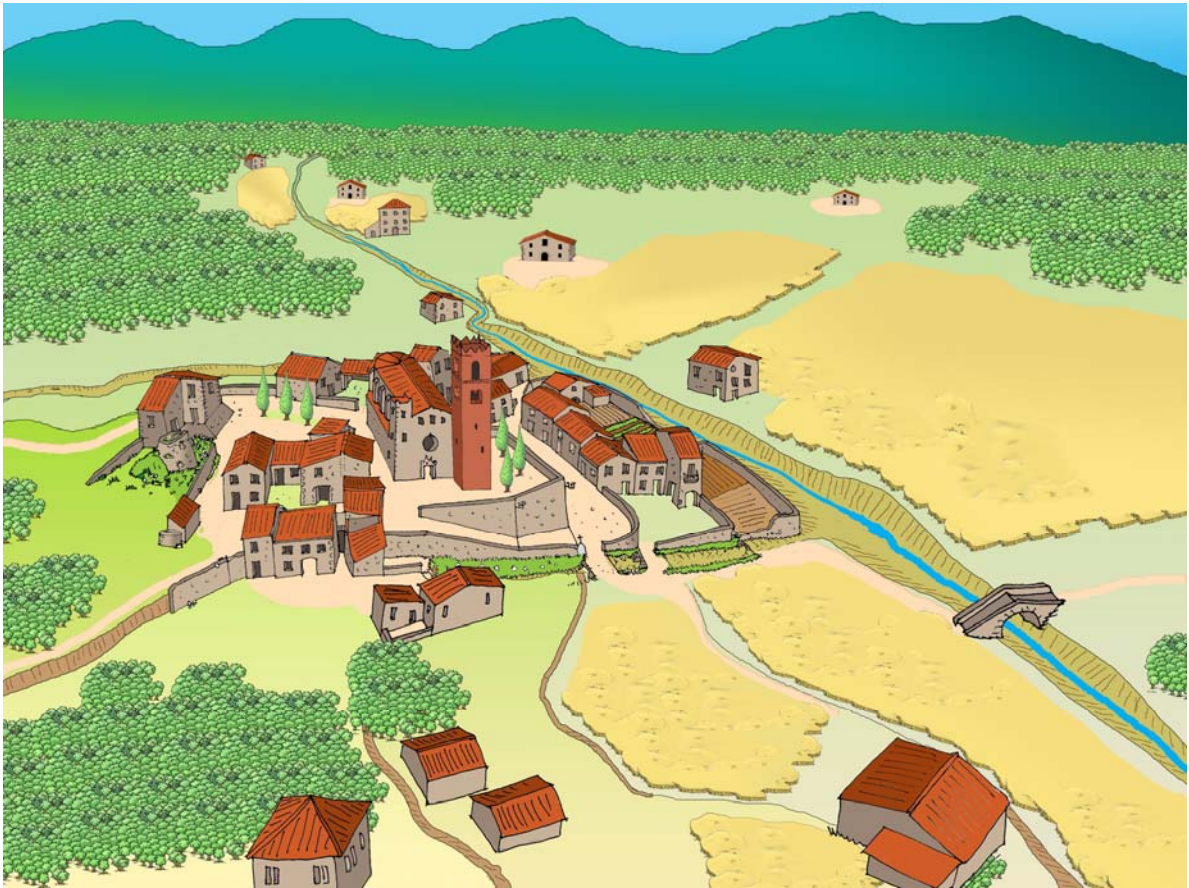
L'estudi històric del conjunt monumental format per l'església parroquial de Sant Pere de Vilamajor i el seu campanar exempt fou redactat per la Secció Tècnica d'Investigació, Catalogació i Difusió de l'SPAL com a part dels plans directors de cadascun d'aquests elements portats a terme per aquest mateix Servei.

En un principi, la recerca havia de basar-se en la recopilació i l'anàlisi crítica de la bibliografia, les fotografies antigues i la planimetria existents al respecte. Fou aleshores que es va comprovar que aquesta bibliografia generava uns dubtes sobre l'antigor i l'origen del campanar exempt i la seva relació amb els temples que hi ha hagut al lloc de la "Força" o nucli originari de Sant Pere de Vilamajor. Per aquest motiu la recerca es va adreçar a revisar els documents de primera mà dipositats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, Arxiu de la Catedral de Barcelona, Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona, Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar i Arxiu de la Corona d'Aragó.

Fruit de la recerca, les hipòtesis bibliogràfiques i planimètriques inicials (aquestes plasmades en 3D i exhibides en la sala d'exposicions municipal de la Mongia) han hagut de ser replantejades en part i la tesi que es defensa des de l'SPAL estan recollides en aquest estudi.

Hipòtesi de la formació del nucli urbà de la "Força" de Sant Pere de Vilamajor. L'església medieval se situa fora del primer recinte murat d'un castell-palau, al qual pertany una torre de defensa esdevinguda, segons la hipòtesi, campanar. Dibuix: "Torre mestra castral", d'Higini Herrero, Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, 2013. Fet a partir de la interpretació del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, Mn. Josep Poch i Josep Maria Garcia.

El nucli urbà de la “Força”, amb l'església parroquial renaixentista-barroca i el campanar medieval exempt. Dibuix: “De torre castral a campanar”, d'Higini Herrero. Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, 2013. Fet a partir de la interpretació del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, Mn. Josep Poch i Josep Maria Garcia. La tesi de l'SPAL és que l'església altmedieval va ocupar el mateix lloc que l'actual, si bé l'orientació era est-oest i les dimensions molt petites, i que la torre campanar no va ser construïda específicament com a torre de defensa del castell, per bé que va compartir les funcions religioses amb les civils i militars.

Historiografia sobre Sant Pere de Vilamajor. Estat de la qüestió

La recopilació de la bibliografia que versa sobre un monument és el pas previ a la recerca de la documentació escrita conservada en fons arxivístics per tal de descobrir-ne la història i evolució constructiva. En la majoria de casos, l'anàlisi crítica del contingut de les publicacions escrites per historiadors, estudiosos locals o simples aficionats és una tasca força feixuga i donaria, per si sola, per escriure'n un llibre. Però, generalment, cercar i replantejar-se una data, una notícia històrica o una hipòtesi és molt constructiu, la ciència avança amb el dubte, el sentit de contradicció o la curiositat sobre tesis i paradigmes establerts, que porten a considerar-ne de nous.

El cas que ens ocupa està condicionat per la teoria defensada el 1921 per mossèn Josep Corominas i reblada el 1932 per mossèn Santiago Escudero, ambdós rectors de Sant Pere de Vilamajor. Segons aquella hipòtesi, l'església *comenzó a edificarse en 1557. El material es cal y piedra; en su mayor parte de "La Força", Castillo y residencia de los Condes de Barcelona y mas tarde de los Reyes de la Corona de Aragón [...]. Hay campanario que es la antiqúisima torre de homenaje de dicho castillo.*¹ A partir d'aquí, Escudero, que va promoure una intervenció al campanar a l'inici de la dècada de 1930, considerava que "el nostre esplèndit campanar fou la Torre del Homenatge del castell que els Comtes de Barcelona tenien en aquest poble."

El 1938, l'enginyer industrial Antoni Gallardo i Garriga (Barcelona, 1889-1942), aficionat a l'excursionisme, la música, l'arqueologia i la fotografia, apuntava que:

"El campanar és una interessant torre de 25 metres d'alçada tinguda com a resta de la torre de l'homenatge del castell comtal. Aquesta opinió és molt versemblant i probable; a la part que dona a l'antic cementiri hi havia una mènsula del segle xv, que delatava que aquell havia estat unit a altres habitacions, la qual cosa fa possible la suposició d'haver estat construcció civil; el trobar-se completament aïllat del temple i de data molt anterior, demostren un grau d'utilitat confessat pels renovadors, els quals respectaren la construcció. La gruixària dels murs inferiors (1,6 metres), per l'interior dels quals s'obre l'escala de gastadíssims graons, semblen respondre a un fi més militar que religiós.

En aquest campanar es noten tres èpoques ben definides. La primitiva obra romànica acaba damunt del pis, obert a quatre vents, amb sengles finestres bipartides de factura molt arcaica i mènsules d'una peça amb els capitells que demostren ésser aprofitades d'edificis més antics, potser pre-romànics. Per damunt d'aquestes obertures corre una cornisa d'arquets llombards enfondits, exemple únic, i una tira de dents d'engranatge, molt semblants als de l'absis de Sant Vicenç de Besalú, del segle xii. Aquí devia acabar la part corresponent de la primitiva torre civil. El pis de les campanes sembla aixecat a finals del segle xiii o començaments del xiv, amb finestres bipartides. Finalment al segle xviii, per encabir les campanes grosses s'obriren les finestres nord i sud, es

¹ Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB en endavant), fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 53, història, delmes i notificacions. Elencus de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, 1921.

feu la nova cornisa i l'acabament actual; fou restaurat pel rector Jaume Escudero, el 1929, amb molt d'encert. La campana de les hores, d'un to magnífic, és feta per I. Pallés a finals del segle XVIII. N'hi ha una altra de grossa i dues de petites, més modernes [...]. [El palau comtal] sembla fora de dubtes que ocuparia el lloc de l'actual església, que si bé no és un lloc massa adient per a bastir-hi una fortalesa, sí que ho era per a un palau de repòs. Corroboren aquesta suposició el nom de *La Força*, donat al conjunt urbà del voltant de l'església, la torre campanar actual i el basament d'una altra torre circular a una vintena de metres de la façana de l'església".²

El punt discordant el va aportar l'apotecari de Cardedeu Tomàs Balvey i Bas (1865-1954), que el 1922 va publicar un article a *La Vanguardia* sobre el palau comtal de Vilamajor, on expressava que:

*Este pueblo fue Vilamajor (actualmente San Antonio y San Pedro) que, como expresa su etimología, era, en aquel entonces la "villa de mayor" importancia de la comarca, debido, tal vez, ha haber sido residencia de un pretor romano cuya fortaleza –"La Forsa" que tomó por sobrenombre la población– convirtiéndose después en morada temporal de los condes [...]. No están acordes los vecinos del pueblo al señalar la verdadera situación que ocupó el mentado palacio, pues mientras unos fijan al lado de la iglesia de San Pedro, donde han conseguido ver cimientos de una torre de forma circular, otros dicen se hallaba en la casa Gol de la Torre, donde se conserva un basamento de edificio antiguo, con sillares de piedra, que, al parecer de don F. de Segarra, son de construcción romana.*³

Malgrat tot, de la lectura i transcripció acurada d'alguns documents manuscrits feta en el present estudi es desprèn una versió diferent sobre la situació exacta de l'església actual i del campanar respecte als suposats palau o castell de Vilamajor, o a unes dependències del castell. Una altra qüestió és si el campanar, en el cas que no hagués estat en origen torre de l'homenatge, hagués pogut tenir ús militar (de segur que sí), de la mateixa manera que en va tenir de civil. Com avanç, aportarem un paràgraf de la llicència donada pel bisbe de Barcelona Dimas Loris el dia 2 de maig de 1581 per a la construcció de la nova església de Vilamajor, força esclaridor al respecte:

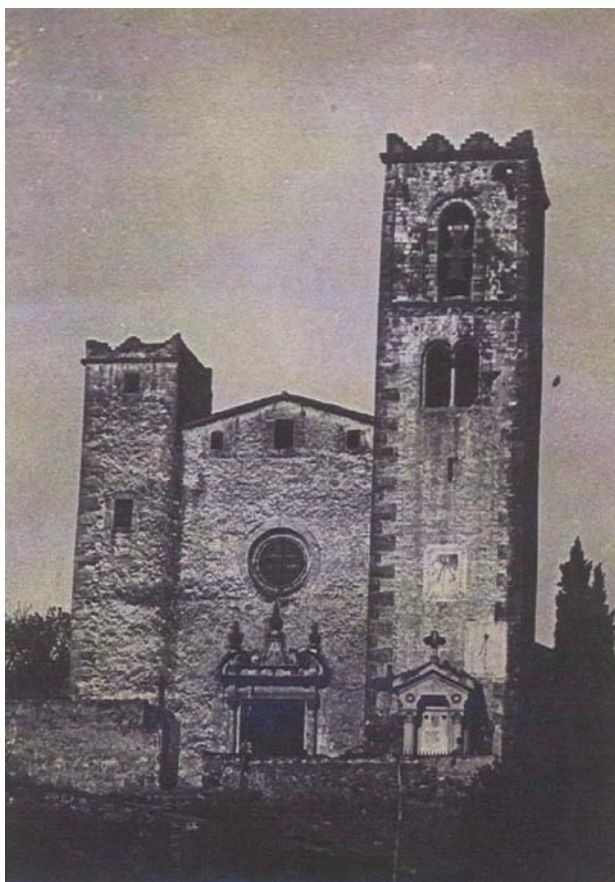
Dictam ecclesiam parrochiam longiorem et latiore in loco in quo dicta ecclesiam parrochiam vetusta est constructa construere et edificare sub eiusdem invocatio sancti petri et partem cementerii eiusdem ecclesie vetusta contigui ei solum in quo ad amplitudinem dicte nove ecclesie esset necessarium capere ei partem cementerii pro edificatione dicte nove ecclesie occupatam in alia parte condecete extendere et ampliare solum quod in quo dicta nova ecclesie edificabitur. [...] In parte dicti cementerii dicte ecclesie parrochialis vetusta in dicta parte cementerii novitur construenda transferre et mutande et edificatum capud dicte ecclesie nove et altare sanctum sacramentum eum illo qua de reverentio

² GALLARDO, ANTONI. *Del Mogent al Pla de la Calma*. Barcelona, 1938, p. 69-74.

³ BALVEY, T. "Palacio condal de Vilamajor". *La Vanguardia*. Barcelona, 4 d'agost de 1922 [Cardedeu, 22 de juliol de 1922], p. 7.

*et honore remutare et transferre missas et divina officia celebrare fontes baptismales et altaria dicte ecclesia parochialis vetusta in dicto capite eiusdem ecclesia nove fabricande mutari. Et factis dictam ecclesiam parochialem vetustam dirruere lapidesque eiusdem in fundamento vel in alia parte edificii dicte ecclesie nove ponere.*⁴

En resum, el bisbe donava permís per aixecar una nova església perquè l'existent era vella, antiga i de poca capacitat per a la multitud de gent que assistia als oficis i també per altres causes que va esmentar el bisbe predecessor, Martín Martínez del Villar (bisbe de Barcelona, 1573-1575), en una visita pastoral. En aquella mateixa visita es va manar que es bastís un nou temple en el lloc del vell i també ocupant una part del cementiri, on s'havia de construir l'absis, al qual es traslladaria el Santíssim Sagrament des de l'església antiga per celebrar els primers oficis. També va ordenar que es derruís l'església vella fins als fonaments i que les pedres s'aprofitessin per construir la nova. D'aquesta manera, l'absis de la nova església va orientar-se a nord i la construcció de la nau principal va avançar cap a sud, on hi havia el temple antic, orientat de forma canònica, de llevant a ponent, i situat a tocar del campanar, que romania exempt. L'emplaçament de l'antic temple respecte al nou es confirma per una notícia del 29 d'octubre de 1668, quan es van pagar 10 sous "a Pau Riba per bon compte dels jornals ha treballat en arrancar los fonaments de la iglesia vella des del portal de la Iglesia [nova] fins al campanar".⁵

L'església i el campanar, que presideixen la "Força" de Vilamajor (Arxiu SPAL, foto Gabriel i Roig, 1913)

⁴ ADB, registre *Gratiarum* 1578-1589, foli 157.

⁵ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, Llibre de l'obra (1633-1682).

La vil·la major, el palau dels comtes de Barcelona, el castell i la sagrera de Vilamajor

El primer testimoni material d'ocupació humana del lloc de Vilamajor és un relleu d'una figura de la deessa Artemis (Diana per als romans) trobat al mas de Can Canal de Vilamajor el 1987, denominat popularment com "la nena" i que data d'època iberoromana (segles II-I aC).⁶ En la toponímia de força municipis del Vallès Oriental es troba el sufix *villa*, que n'indica l'origen romà, com ara *Villa Parietes* (Parets), *Villa Kampinus* (Campins) i *Villa Maior*, o *Villa Magore*. En el territori de Vilamajor, a més, hi havia altres vil·les, com la *Villa Goma*; Alfou; la *Villa Rara*, o *Rasa* (Vila-Rasa); la *Villa Riffa* (Rifà); la *Villa Cannas* (Canyes) i *Villa Brucarias* (Brugueres). A l'època medieval, les dues primeres van esdevenir, respectivament, el nucli de població de Vilanova o Sant Antoni de Vilamajor i la parròquia de Sant Julià d'Alfou; a la vil·la Rifà es va fundar l'església de Sant Jaume el 1098, i les altres vil·les van convertir-se en masos.⁷

Segons Mercè Aventin, és possible que l'origen i prevalença de la vil·la major sobre les de l'entorn es trobés en el fet que es tractaria d'una propietat de l'Estat, la més gran en extensió de la rodalia. El 30 d'octubre de l'any 941, quan el comte de Barcelona i de Girona Sunyer I va comprar terres, cases, vinyes i boscos al Vallès sota el terme de Vil·la Rifa, aquest terme afrontava amb els de *Villa Brucarias*, de *Villa Maiore* i de Cardedeu. Així, a l'inici de l'època altmedieval el territori de Vilamajor estava format pels diferents termes de les antigues vil·les; no sabem, si, com defensa Aventin, amb la Major al capdavant.⁸

Sempre seguint Aventin, a l'Antiguitat tardana, amb l'arrelament del cristianisme, es deurién construir oratoris prop de les vil·les i a la Major n'hi podia haver hagut un, precedent de l'església primigènica de Sant Pere.⁹ Aquest santuari podria datar-se del segle IX, com ho indica una làpida d'un prevere anomenat Orila, que va morir l'any 872 a l'edat de 90 anys i que es trobava encastada a la façana de l'església actual.¹⁰

Entre els segles X i XII, els comtes de Barcelona van aplegar sota domini feudal bona part de la contrada de Vilamajor, tant a títol públic com privat. A més de la compra efectuada l'any 941, consta que quan la comtessa Ermessenda va jurar fidelitat al seu nét Ramon Berenguer I pel comtat de Barcelona, entre el 1057 i el 1058, va exceptuar-ne l'alou, o possessió particular, que tenia a Vilamajor.¹¹ En l'inventari dels béns del comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, feta el 25 de febrer de l'any 1151 davant l'església de Sant Pere i jurada per quatre batlles reials, consta que a Vilamajor i en tots els seus termes tenia drets sobre 82 masos que li satisfieien rendes, la meitat del delme, una farga, quatre

⁶ MARTÍ BONET, J.M. "Un relieve de la diosa Artemis, hallado en Sant Pere de Vilamajor". *La Vanguardia*, 18 de gener de 1987. Barcelona, p. 43.

⁷ AVENTIN, M. *Vilamajor 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*. Barcelona, 1990, p. 47-49.

⁸ RIUS SERRA, J. *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés*, I. Barcelona, 1945, p. 21.

⁹ AVENTIN, 1990: 34-36.

¹⁰ La làpida original es troba al Museu Diocesà de Barcelona i n'hi ha una còpia a l'interior de l'església de Vilamajor. S'hi llegeix † HIC REQUIESCIT ORILA PRESBITER VIXIT ANNOS LXXX, OBIIT ERA DCCCCX.

¹¹ A.A.D.D. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, volum II. Barcelona, 1999, p. 987.

albergs i una gran dominicatura, o propietat, dita Vilagoma, segurament la mateixa que va reservar-se Ermessenda.¹² També hi tenien un palau, o residència campestre, que està documentat el 17 de maig de 1079, quan, en morir el comte Ramon Berenguer I, va ser repartit entre els seus successors, els dos comtes bessons, Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II. Es va dividir *Vila Maior cum suis terminis et pertinentiis et cum quarta parte ecclesie Sancti Petri de Vila Maior et cum statica* [dret d'estada del comte al palau] *de ipso palatio quem ibi est.*¹³

Es discuteix la data de naixement de l'infant Ramon, el futur Alfons I d'Aragó, fill de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, i de Peronella d'Aragó, entre els anys 1152, 1154 o bé 1157, i que podria haver estat al palau de Vilamajor o a Osca. Es conserven uns comptes de despeses de Vilamajor, datats entre el juny de 1156 i l'abril de 1157, on es mencionen regals de la reina a la dida anomenada Loreta, per la qual cosa, almenys, sí que es pot afirmar que va ser criat al terme de Vilamajor en aquelles dates. D'altra banda, en aquesta època també consta una intervenció al palau, ja que la setmana del 3 de novembre de 1156 hi havia uns "mecelemos [sarraïns] qui la cambra pintavan".¹⁴

Per un document de l'any 1281, el palau de Vilamajor pot situar-se a Vilanova (l'antiga Vilagoma que es convertiria en , indret on els comtes de Barcelona tenien una propietat particular almenys des del 1151. En la primera data, el prevere i notari públic de Vilamajor Guillem Berau va fer un capbreu de les rendes reials a la parròquia de Vilamajor, de Santa Susanna i la rodalia. Entre altres tinences s'esmenta les de Pelegrí de Vilanova, home sota jurisdicció reial, que té feixes de terra i cases a Vilanova. Una de les feixes es trobava més enllà de la riera de Vallserena, davant les "cases" o la "domus" del palau de Vilanova, *ultra rieriam ante domos palacii de Villanova*. Una "vila nova" que té l'origen en un nucli de cases que s'havia anat consolidant a partir del 9 de setembre de 1209, quan el rei Pere I va donar privilegi de franqueses als seus habitants presents i futurs.¹⁵

Si, com veiem, el palau de Vilamajor –de Vilanova– està documentat des del segle XI, no passa el mateix amb el castell de Vilamajor, del qual no es troben gaires referències expresses en la documentació escrita i, a més, de dos segles més tard. El 4 de setembre de 1219 n'era batlle Pere Grony, en nom de Jaume I i del regent de la Corona d'Aragó en la seva minoria d'edat, Nunyo Sans, comte de Rosselló i Cerdanya (*petrus grunni tenens castris de villamaioris pro parte Domini Regis et Domini Nuno*).¹⁶ En la carta de població de la vila de Cardedeu, atorgada per Jaume I el 1272, s'esmenta el *termino castris Villemajoris*, on es trobava aquella població.¹⁷ Finalment, el 1281, es menciona que el mas Ferses, alou de l'església de Sant Pere de Vilamajor, i com tots els

¹² AVENTIN, 1990, 2010: 96, 97.

¹³ A.A.D.D. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona. De Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, volum I. Barcelona, 2010, p. 97.

¹⁴ A.A.D.D., 2010: 1645.

¹⁵ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 130, capbreus. Capbreu reial de 1281; capsa 53, història, delmes i notificacions. Nota dels privilegis se enquantran en lo Archiu del Comú de Vilamajor.

¹⁶ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, pergami 19, 1219.

¹⁷ FONT RIUS, J.M. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I. Madrid-Barcelona, 1969, p. 477.

habitants propers, està sota la protecció i defensa del castell de Vilamajor. I també que el dit mas dóna 12 diners al rei o batlle per la guarda del castell el dia de Nadal i que el guardià o persona responsable pot sortir o deixar la guarda quan li calgui. En aquesta mateixa darrera data, es manifesta que els homes que viuen a la sagrera, que és alou de Sant Pere de Vilamajor, facin cavalcada –és a dir, s'incorporin a les expedicions armades de saqueig– com els homes del rei a Vilamajor. També se cita que en Pere Francesc, home sota jurisdicció de l'església, té una farga *intus mura sacrarie villamayor*, dins una sagrera protegida per murs i senyorejada per l'estament eclesiàstic, que a finals de la baixa edat mitjana serà qualificada i denominada com a “força”.¹⁸

Hipòtesi sobre la ubicació original del castell de Vilamajor

D'aquestes notícies es desprèn que a Vilamajor conviuen dues senyories, la reial i l'eclesiàstica, amb les seves respectives seus jurisdiccionals, el castell i la sagrera murada de l'església de Sant Pere, i que hi havia un palau privatiu dels comtes de Barcelona a l'antiga Vilagoma, un lloc relativament distant de la parròquia de Sant Pere. Es fa difícil saber si el castell i la sagrera eren veïns o compartien indret, però ens inclinem a pensar que estaven l'un al costat de l'altre, amb una separació de la sagrera possiblement mitjançant un mur, però alhora encabit tot en un únic recinte murat, o en tot cas, una sèrie de murs concèntrics que es van anar construint en etapes diferents. Sí que queda demostrat que l'església actual no ocupa el solar de cap dependència castral, sinó el de l'antiga església parroquial i el d'una part del cementiri de la sagrera, cosa que fa que ens replantegem la hipòtesi inicial.

De diferents documents escrits es dedueix que en l'època altmedieval l'estament eclesiàstic i el civil compartien seu al turó: un àmbit protegit de les bandositats nobiliàries feudals, l'establiment del qual hauria nascut d'un pacte entre l'Església i els comtes de Barcelona, que van posar-lo sota protecció seva fins a convertir-se en nucli de poblament consolidat a l'època baixmedieval; el 1392 el rei Joan I va donar la categoria de "carrer" de Barcelona a Vilamajor, o sia, que tingués els mateixos privilegis.¹⁹

Si bé l'Església va tenir com a seu el temple parroquial i la sagrera murada, no està tan clar quina era la seu representativa de l'estament comtal. Segons la bibliografia, la torre campanar hauria d'haver fet les funcions d'aquest establiment, i fins i tot s'hi vol apreciar un canvi d'aparell en la fàbrica de la torre a partir del primer pis. Creiem, però, que la fàbrica del campanar és totalment homogènia i que va ser concebut eminentment per a ús religiós, però, com tants d'altres, va compatibilitzar aquest ús amb el civil i el militar (en aquest cas, esporàdicament o per raó d'alguna guerra, o com a lloc de guaita).

Potser l'element distintiu del poder comtal és la torre albarrana de planta circular (la torre negra) que estava situada alguns metres a llevant de l'església, distant uns metres de la sagrera i de la qual es conserva la base, tot i que se'n

¹⁸ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 130, capbreus. Capbreu reial de 1281.

¹⁹ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 53. Nota dels privilegis se enquantran en lo Archiu del Comú de Vilamajor.

desconeix la cronologia. Els resultats d'una excavació arqueològica podrien desvetllar la qüestió. Aquesta torre albarrana, que vigilava el portal d'accés a la vila, probablement estaria flanquejada per la muralla, de la qual formaria part constructiva, com és habitual i propi de la funció d'aquest tipus de torre.

Sí que està documentat que en la sagrera –que sembla definir-se en sentit ampli, tot incorporant la resta de construccions de la fortificació– hi havia la cort del batlle reial i que hi tenia jurisdicció civil i criminal. Aquell àmbit murat també va ser anomenat “cellera” (sinònim de sagrera, emprat a les terres gironines) el 1412. Dos anys abans, el 1410, es documentava la “força de Vilamajor” amb el seu vall o fossat, del qual s'estava fent l'obra del mur, o reparant-lo. El dia 2 de març del mateix any, Pere Aulina, saig –funcionari de justícia– de Vilamajor, anunciava que “ara hoyats de part de batla del senyor Rey que tot hom qui tallás naguns [alguns] magranés²⁰ del vall de força de vilamajor e totas cabras e bestiar qui entrás ni pasturás que pagaria X solidos de bant los quals fassan los V solidos del honrat batla e los otras V solidos de la obra del mur de la dita força”.

Fotografia aèria de la Força, on es marca la situació hipotètica de les muralles de diferents recintes, segons Higiní Herrero, membre del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, que va determinar-les pel gruix d'algunes parets de cases, de 90 cm.

Els ponts d'accés a la vila o sagrera

Els anys 1412, 1416, 1417 i 1470 consten crides del batlle a la sagrera i compareixences d'algunes persones davant seu per respondre sobre deutes, crims i excessos, i per donar testimoni. Entre aquestes notícies, es pot destacar

²⁰ Magraner, arbre amb espines, conreat pel seu fruit i també usat com a tanca de bardissa per la seva frondositat i punxes que el fan impenetrable.

que el 26 d'abril de 1417 Jaume Romaguera, batlle de Vilamajor i de Cardedeu pel senyor rei, feia una crida als procuradors de la parròquia de Vilamajor "que al entrant de la sagrera de vilamajor aja dos ponts per los quals entren en la dita sagrera los quals ponts stiguen en gran perill per ço com son molt desfets e enderroquats". Els manava que "daci a la primavera vinent festa de cinquegema aiats adobats ho fets adobar los dits ponts ab bones bigues de roure e ab envans de cada part en altre".²¹ Un dels ponts està localitzat sobre la riera de Canyes i la carretera d'accés al nucli històric de Sant Pere, BP-5109. L'altre ha desaparegut i podria haver estat construït per salvar el fossat de la muralla.

Els orígens de l'església, del campanar i de la "força" de Vilamajor

Les primeres notícies sobre l'església de Sant Pere de Vilamajor són indirectes. La primera és aquella làpida del prevere Orila, del 872, i la segona un políptic de pergamí escrit per les dues bandes, en l'anvers a mitjan segle x i en el revers entre 1052 i 1076. En la primera banda del políptic, el prevere Ervigi enumera les donacions fetes a l'església de Sant Pere el dia de la consagració, que podria situar-se entorn l'any 930; Ervigi és mencionat com a "successor" perquè segurament era el rector següent al que va viure la consagració. Un acte que coincidiria amb l'època de repoblació del Vallès durant les dècades posteriors a l'any 897, quan va morir Guifré el Pelós a Barcelona en la lluita contra els sarraïns de Lleida. Al revers consten els censos en espècie que es pagaven a l'església i s'hi esmenta que hi havia una canònica o grup de clergues fent vida en comú.²²

A l'inici del tercer quart del segle XI es van produir dues donacions a Sant Pere de Vilamajor, que indiquen intervencions al temple. El 1065, Bonfill Seniofred va llegar una unça d'or amb destinació a una creu i, el 1076, Ermengol Samarell donava un vas d'argent i forment per a la pintura d'aquella església: *ad picturam de eiusdem ecclesie*.²³ El més probable és que aleshores s'ampliés la vella església preromànica seguint l'arquitectura romànica llombarda, i es construís el campanar exempt del costat de migdia.

En la fundació de l'església i campanar romànics hi va tenir relació el comte de Barcelona Ramon Berenguer I. Recordem que el 1079 Ramon Berenguer II i

²¹ El 10 de maig de 1412 Miquel Estaper feia homenatge a Bartomeu Miró, al qual li havia de tornar 10 lliures, *intus sacramentum dicte ville maioris* i no en podria sortir si no era per voluntat del batlle Raimon Ribalta. El 27 de gener de 1416 en Llorenç Bachs, batlle de Vilamajor, de Cardedeu, de Santa Susanna i del Fou pel senyor rei, citava "dins X dies primers vinents compereguen devant lo dit honorable batlle dins lo mur de Vila maior", a Antoni Palau, fill d'en Palau de Granollers i Julià Rupit de Dosrius per alguns crims i excessos comesos per ells dins la dita batllia. El 6 de juny de 1470 Joan Riera, batlle del terme de Vilamajor, feia saber a Martí Gol, altrament dit Reverter, de la parròquia de Sant Sadurn de Noya de Collsabadell, i a Bernat Gomita, de Llinars, que "comparegan en la forsa de Vilamajor devant lo dit honorable batlle per fer testimoni" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 130, capbreus. Llibre del batlle Raimon Ribalta, 1410-1423; capsa 52, notícies històriques, registre del batlle de Vilamajor i de Cardedeu, segles XV i XVI].

²² MUNDÓ, A. "El políptic dels béns i censos de Sant Pere de Vilamajor". *Archivo Histórico y Museo Fidel Fita, circular nº 9*. Arenys de mar, juny de 1961, p. 48-67.

²³ MUNDÓ, 1961: 63; BONNASSIE, P. *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 2. Economia i societat feudal*. Barcelona, 1981, p. 406.

Berenguer Ramon II van rebre d'ell la quarta part de l'església, o més aviat de les seves rendes. Però, a més, el 25 de gener de l'any 1108, el seu nét, Ramon Berenguer III, va donar les capellanies –capelles o beneficis fundats per alguna persona privada o oficial per atendre el seu servei– que tenia en el bisbat de Barcelona pel seu avi a la catedral de Barcelona i al bisbe Ramon. Es tractava de les capellanies de les esglésies de Sant Pere de Vilamajor, de Santa Maria de Caldes, de Sant Pere de Terrassa, de Sant Miquel d'Olèrdola, de Font-Rubí, de Sant Pere de Castellet, de Santa Maria de Piera i de totes les seves sufragànies. Des d'aquell moment, el temple de Vilamajor serà servit per dos beneficiats, coneguts com hebdomadaris o domers, perquè alternaven el servei pastoral per setmanes.²⁴

De la sagrera de Vilamajor (*sacraria villemajoris*) se'n té notícia l'any 1266, quan l'església hi confirma l'establiment d'algunes cases,²⁵ i el seu origen deu trobar-se dos segles enrere, com la majoria de sagreres catalanes. Es tractava d'un espai de trenta passes al voltant d'una església sota protecció i immunitat eclesiàstica, definit en el concili Toletanum XII, del 681. Va ser el germen de creació de nuclis de població en bastir-s'hi construccions per emmagatzemar i custodiar les collites dels pagesos de l'entorn davant les violències feudals. A Catalunya se'n documenten les primeres durant el segon terç del segle XI, quan es van produir les assemblees de Pau i treva promogudes per l'Església i que prohibien els actes violents arreu durant un període de temps; la primera va tenir lloc a Toluges (Rosselló), el 1027, amb l'assistència del bisbe Oliba de Vic. D'aquesta època es coneixen les sagreres de Santa Eulàlia de Vilapicina, 1034; de Sant Andreu del Palomar, 1035; de Sant Salvador de Polinyà, amb un vall o fossat, 1060, i de Santa Eulàlia de Cruïlles, voltada de parets, 1062. Tot i que el concili de Vic de l'any 1033 va exceptuar de protecció les capelles castrals, es van donar alguns casos, en els quals, primer, es va construir un temple, i després, es va aprofitar els límits de l'àmbit de la sagrera per emmurallar-la i formar una vila o una fortalesa, com deuria succeir a Vilamajor. Al primer cas responen els exemples de la sagrera de Centelles, a Osona, i, al segon, les sagreres de Sant Joan de Vilademuls, al Pla de l'Estany, i de Santa Eulàlia de Cruïlles, al Baix Empordà).²⁶

Respecte a la “força” de Vilamajor, des del segle XV fins a inicis del XVII hi ha notícies que la citen amb aquest nom, tot i tractant-se de la mateixa sagrera. Estava presidida per l'església, poblada per cases (esmentades el 1488 i el 1491) amb una placeta (1491), i envoltada de muralles i valls, amb almenys un portal.²⁷

Segons Poch, el terratrèmol que va afectar la contrada el dia 25 de maig de 1448 va malmetre el castell de Vilamajor i també causà desperfectes a

²⁴ Arxiu de la catedral de Barcelona, *Libri Antiquitatum*, volum I, foli 6, document 9; vol. IV, foli 140, document 34.

²⁵ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, pergamí 50, 1266.

²⁶ FARIAS ZURITA, V. "La proclamació de la pau i l'edificació dels cementiris sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII)". *Les sagreres a la Catalunya medieval*. Girona, 2007, p. 13-84; MARTÍ, R. "L'ensagrerament: l'adveniment de les sagreres feudals". *Faventia*, 10, 1988, p. 153-182.

²⁷ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 130, capbreus. Llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins.

l'església (el veí castell de Llinars del Vallès va quedar ben desgavellat). No hi ha notícia que la "força" de Vilamajor quedés afectada, però d'alguns documents del segle XVII es desprèn que aleshores el recinte emmurallat anava perdent l'ús militar. Amb tot, el 1639, el consell general de la vila aprovava una despesa de 24 lliures, 18 sous i 6 diners per fortificar l'església (algunes persones s'hi van manifestar en contra i, finalment, no es va fortificar);²⁸ d'altra banda, el 1675 es desmuntava la torre albarrana rodona de la muralla fins al terraplè per aprofitar la pedra en la construcció d'una nova sagristia al costat de llevant del presbiteri.²⁹

El lloc vulgarment dit el portal del mur de la parròquia de Vilamajor (*in loco vulgo dicto lo portal del mur dicta parroquia ville maioris*) es documenta el dia 10 de març de 1595, quan s'hi va convocar els homes de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor a so de campanes; estava situat just a l'accés tradicional a la vila pel carrer de Brugueres, a la part nord-occidental, on hi ha l'antiga casa consistorial, que podria tenir origen en el portal i que està situada al costat de les restes de la torre albarrana.³⁰ En un capbreu de la rectoria de Vilamajor fet entre 1612 i 1613 s'esmenta la muralla de Vilamajor i "lo vall de dita parròquia" com afrontacions d'una terra i d'una casa que tenia Francesc Torrella, i també que la part nord-occidental de l'actual església antigament havia estat ocupada per cases. Aquella peça de terra es trobava prop de la muralla i afrontava amb el vall per llevant i tramuntana. Per la seva banda, la casa llindava "a llevant part ab la iglesia de dita parrochia olim [antigament] empero en las casa de ... [sic] vidal [...] a mitxdia ab lo camí publicch que allí passa olim empero la casa dels graners [...] a tremuntana ab la muralla de Vilamajor".³¹

Segurament, l'anomenada casa dels graners devia ser la Mongia, edifici situat al costat de ponent de l'església, on vivia un monjo, que entre els segles XIX i XX va servir d'escola i presó; després del 1939 l'edifici va ser enderrocat i en el solar s'hi va construir el nou edifici de Punt d'informació del Parc Natural del Montseny. La figura del monjo, beneficiari de la candela de Sant Miquel, es documenta el 1233, havia de residir prop de l'església i s'encarregava del servei de la parròquia. S'ocupava de celebrar deu misses l'any, tocar o fer tocar campanes en cas de tempesta, tocar diàriament les tres oracions o obrir i tancar l'església, i també administrar béns i cobrar grans en espècie. Des de temps immemorial vivia en aquella casa.³²

²⁸ POCH I RUESTES, J. Vilamajor. *Un poble forjat per comtes, capellans, pagesos i menestrals. Aportació a la seva història*. Sant Pere de Vilamajor, 2010, p. 115, 132.

²⁹ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682).

³⁰ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 53, història, delmes i notificacions. Reunió del consell de la vila, 10 de març de 1595.

³¹ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 54, notícies històriques. Capbreu de la rectoria de Vilamajor, 1612-1613.

³² Poch, , 2010: 34, 35, 38, 39.

El temple de Sant Pere de Vilamajor

L'església vella a l'època baixmedieval

Abans del terratrèmol de 1448, la vella església de Sant Pere devia tenir l'aspecte d'un temple romànic d'una sola nau, amb capçalera d'absis semicircular, que estava orientada de llevant a ponent. L'aspecte interior va anar canviant a mesura que es produïen noves normes litúrgiques i es procedia a decorar els altars amb retaules.

Dels altars existents se'n té notícia arran de la visita pastoral efectuada al temple el dia 12 de juny de 1421. Aleshores hi havia l'altar major, dedicat a sant Pere, i el de Santa Maria, ambdós de pedra; també hi havia l'altar de Sant Miquel i el de Sant Jaume.³³ En la visita del 15 de maig de 1574 s'hi havia afegit un nou altar, dedicat als sants Marcial i Sebastià, s'esmentava el cor i es manava que es fes una sagristia.³⁴

Respecte als retaules, els dos primers dels quals se'n té notícia van ser encarregats a pintors de fama reconeguda en el seu temps. El 8 de juny de 1466 el pintor Jaume Huguet (Valls, 1412-Barcelona, 1492) signava el contracte per fer el retaule dedicat a santa Maria per valor de 24 lliures; un preu molt inferior al que van costar altres obres d'Huguet, cosa que indica que el retaule de Vilamajor no seria de grans mides –per exemple, el retaule de Santa Maria del Mar costà 75 lliures, el de Sant Esteve de la catedral de Barcelona, 192 lliures, i el del convent de Sant Agustí Vell, anomenat dels blanquers, 1.110 lliures.³⁵ El 2 de febrer de 1513 es va contractar al pintor Joan Gascó, de Vic (Tafalla, Navarra ?-Vic, 1529), per fer el retaule major de l'església, que es va cremar el 20 de juliol de 1936 i al qual se li va afegir un sagrari i unes grades el 1664.³⁶ Era d'estil renaixentista i feia uns 5 metres d'amplada per uns 13 d'alçada (el cos central en feia 6), comptant-hi les grades i el pinacle central que el coronava. Aquestes mides es poden calcular a partir d'una fotografia del retaule col·locat a l'església actual, conservada a l'arxiu SPAL, abans de cremar-se el 1936, i donen idea de les proporcions de l'absis o arc triomfal del vell temple, on es va encaixar el nou retaule tot tapant les pintures romàniques de l'absis, si és que encara romanien al lloc (recordem que un document del 1076 en dóna notícia de l'existència); segons mossèn Corominas, que el 1921 va redactar una relació de la parròquia per al bisbat de Barcelona, el retaule de l'altra major feia 5 metres d'ample per 6 d'alt (es refereix també al cos central).³⁷

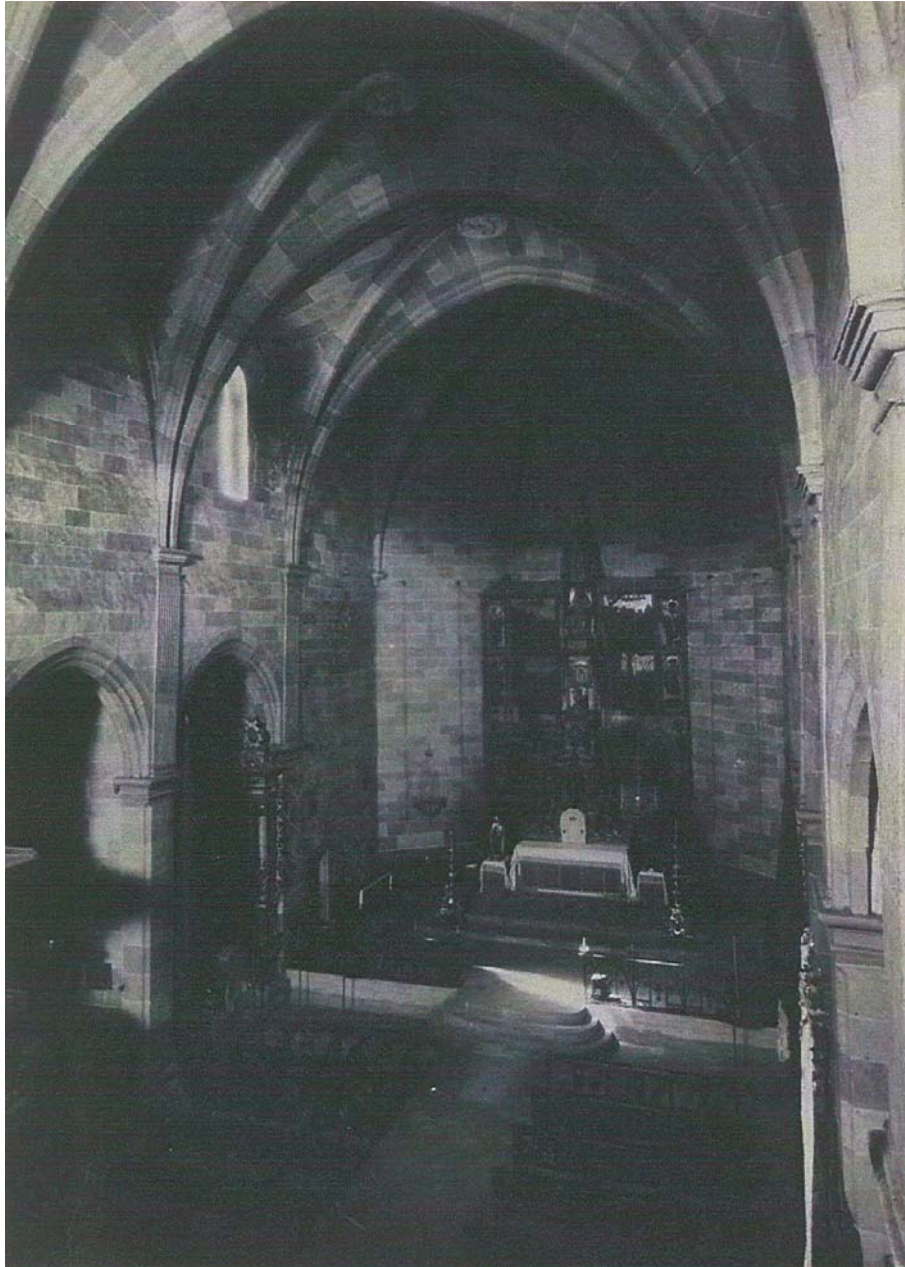
³³ Poch, 2010: 198, 199.

³⁴ ADB, visites pastorals, tom 44, folis 65-67.

³⁵ DURAN SANPERE, A. "Lluís Dalmau i Jaume Huguet". *Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*. Barcelona, 1975, p. 175; GUDIOL RICART, J.; AINAUD DE LASARTE, J. *Huguet*. Barcelona, 1958, p. 125.

³⁶ Poch, 2010: 139-141.

³⁷ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 53, història, delmes i notificacions. Elencus de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, 1921. Aquest retaule ha estat àmpliament estudiat per Joaquim Garriga (1986) a *Història de l'Art Català, Vol. IV. L'època del Renaixement. Segle XVI*, p. 64, i per Poch: 2010, p. 139-141.

El retaule major de Sant Pere, situat originalment al presbiteri de l'església vella, va ser traslladat a l'absis de la nova el 1599 (Arxiu SPAL de la Diputació de Barcelona, 1925)

La construcció de l'església nova (segles XVI i XVII)

El 2 de maig de 1581, el bisbe de Barcelona Dimas Loris donava permís per construir una nova església en el mateix indret que la vella després d'enderrocar-la en bona part (ja que mentre es feien les obres es va mantenir dempeus per continuar amb les celebracions litúrgiques, com havia succeït en molts altres temples catalans reformats o ampliat als segles XVI-XVIII) i aprofitar-ne les pedres. Segons algunes relacions de documents antics que es trobaven a l'arxiu de la parròquia, els quals no s'han conservat, també es va utilitzar pedra del castell, o força, per bastir el nou temple. El dia 11 de desembre de 1584 es donava permís "de poder manllevar [pedra] per fer l'església" i "en l'any 1608 los Senyors Obrers de aquesta parròquia demanaren

al govern de Sa Majestat permís per traure tota la pedra que fos menester del castell ó fortalesa titulada la Forsa, per concloure la obra de la Yglesia, qual permis sels fou concedit; y de aquí se veu lo perque se diu la Forsa aquesta parroquia que es per haverhi hagut una gran fortalesa".³⁸

El dia 8 d'octubre de 1600 es va beneir la part del temple bastida fins al moment: l'absis pentagonal amb volta de creueria, una sagristia o dependència per banda, tres trams de les voltes de creueria de la nau amb les seves corresponents capelles laterals, la més meridional de llevant destinada a accés al cementiri. En ocasió de l'acte de benedicció es va gravar la data 1600 en una peça de pedra, avui encastada a la façana principal del temple. Poc abans, el dia 3 de juliol del 1599, s'havia traslladat el Santíssim (i l'octubre següent els retaules) des de l'església vella. Com veiem, l'antic temple va seguir funcionant durant les obres del nou, per tal de garantir el servei de culte de la parròquia, atès que el 12 de desembre de 1595, el bisbat va donar permís per celebrar missa en un nou altar de fusta de Sant Jacint, que deuria trobar-se en l'església vella.³⁹ Fins i tot, el 26 de novembre de 1600, quan es van cloure els fonaments "detrás la iglesia" (es refereix a la paret nord de la vella), consta que aquesta i la capella de Sant Jacint es van fer adobar. Recordem que la nau de la nova església es va construir perpendicularment a la nau de la vella, afectant de ple la façana septentrional d'aquesta.

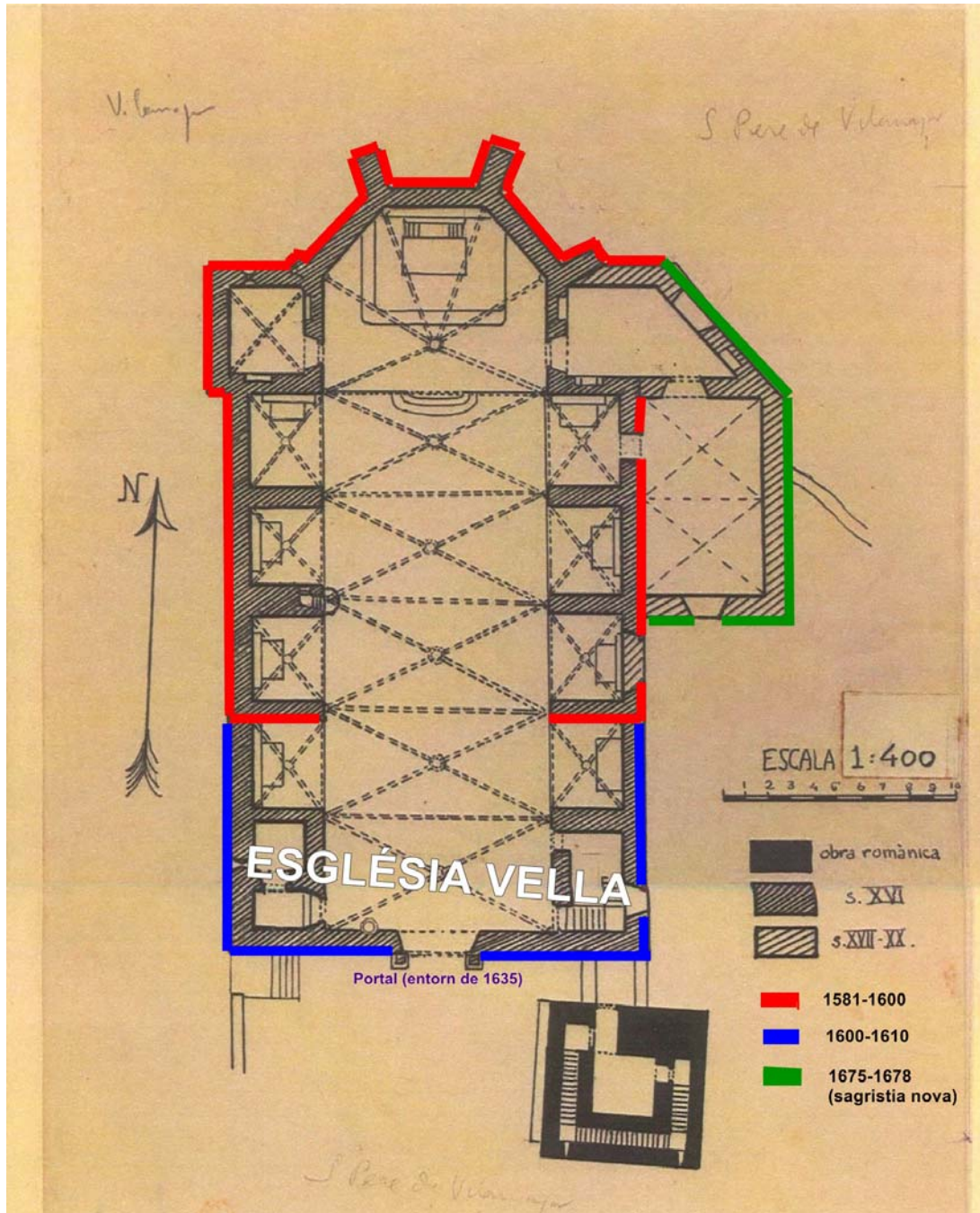
L'obra de fàbrica del nou temple, actualment qualificat com a "catedral del Vallès", es va enllestir el 1604 (data gravada en una peça de pedra de la façana principal) i va acabar-se de cobrir entorn l'any 1610, mancant, encara, el cor i la decoració del portal principal, situat a migdia. Respecte a la construcció beneïda el 1600, l'edifici complet comptava amb una capella més per banda (de Sant Jacint a ponent i de Sant Isidre a llevant) i el cos del cor i la torre del comunidor a l'angle SO, elements que van ocupar el solar de l'església antiga i part del vell fossar.

Entre 1592 i 1595, les reunions del consell ordinari de la parròquia, on s'elegien els jurats, se celebraven al fossar cobert o porxo de l'església, que devia estar situat al davant del portal del temple romànic. El 6 de novembre de 1595, consta explícitament que el consell de la vila s'havia "fet y celebrat dins de la iglesia nova de la parrochia de vilamaior". Quan es van reunir entre 1607 i 1617, amb l'església nova acabada, també s'esmentava que ho feien al porxo de l'església. Això vol dir que l'església vella, o el que quedava d'ella, continuava en ús i devia fer d'accés de la nova. El 17 de març de 1619 es van pagar 2 lliures i 13 sous "per una tancadura per la yglesia vella". Això confirma que el portal del vell temple seguia sent l'accés al nou; a més, aquest no es va acabar de construir fins més tard del 1635, quan es va demanar preu per obrar-lo, amb pedra de Girona. Dos anys abans, el 1633, el consell general de la vila, reunit a l'església, havia determinat que en Domènec Raurell pagués les obres del cor amb volta grassa de rajola i arcs de pedra picada i clau com a les altres voltes. A més, els fonaments de l'església vella, des del portal de la nova fins al campanar, van ser arrencats el 1668, després que hi haguessin algunes intervencions en aquell indret, probablement per ordenar i reurbanitzar la plaça.

³⁸ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 52, notícies històriques, 1584; capsa 60, llibre particular parroquial.

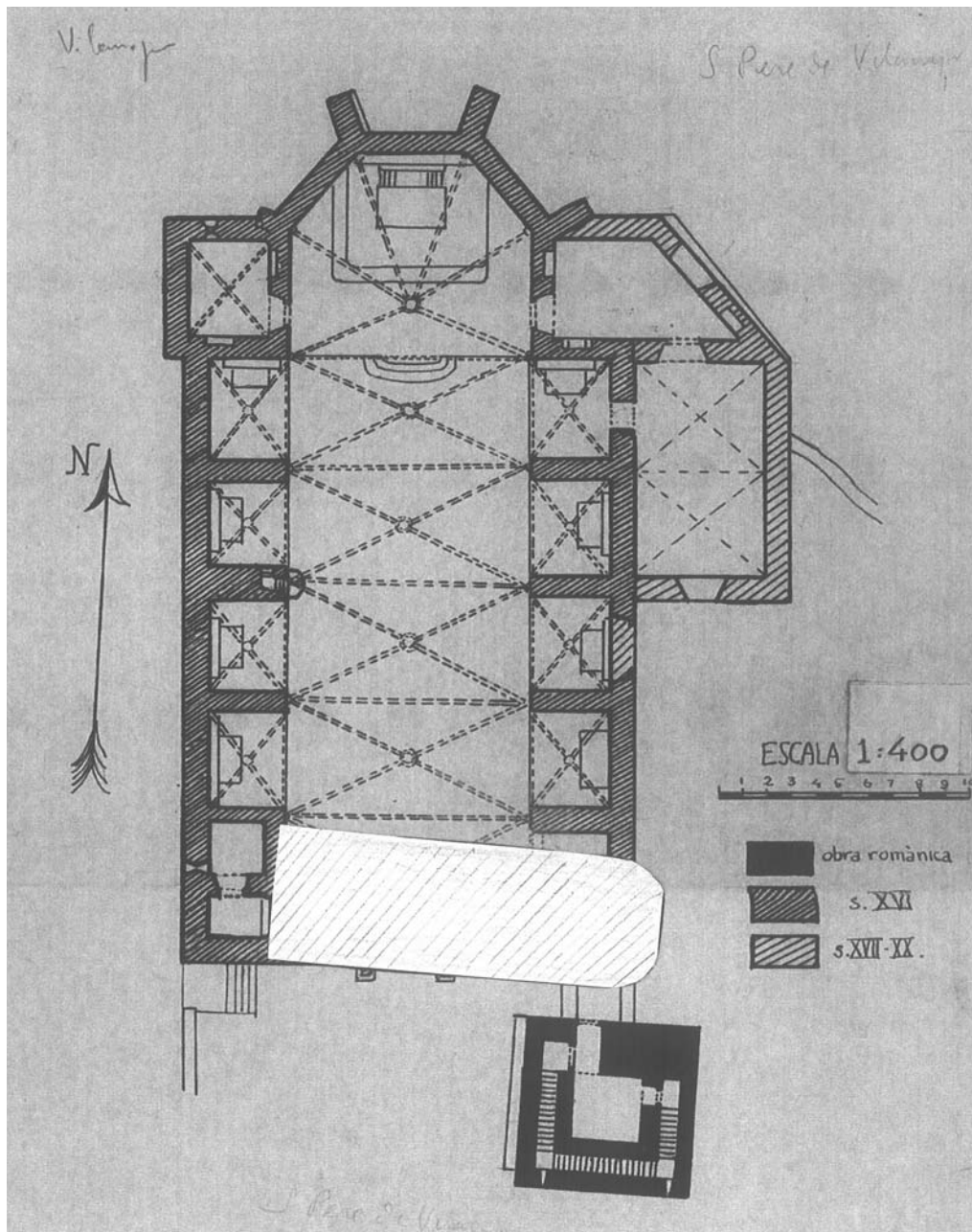
³⁹ ADB, registre *Gratiarum* 1592-1602, foli 171.

Per exemple, el 1653 es va "treure la carniceria de davant la església" i es va traslladar a un indret que desconeixem, i el 1659 es va aixecar un porxo [una parada] per vendre pa, amb arcs de rajola i 583 teules, en el mateix lloc.⁴⁰

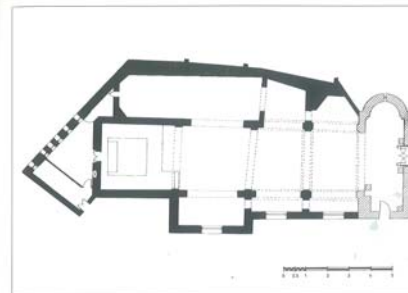
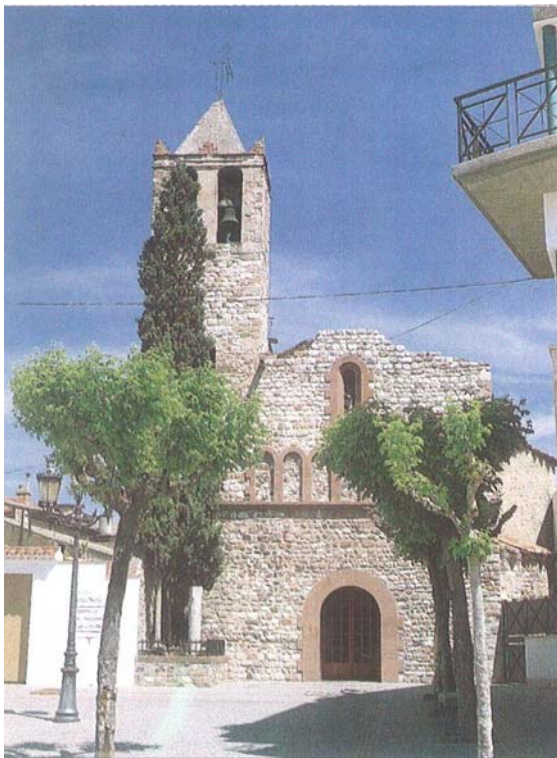
Fases constructives de l'església nova de Sant Pere de Vilamajor (1581-1678). Planta aixecada i publicada per l'enginyer Antoni Gallardo el 1938, amb interpretació de les fases constructives, marcades en colors, del temple nou per DGF i RLC. SPAL, 2013

⁴⁰ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, Junta d'obres (1592-1617); llibres de l'obra (1591-1641 i 1633-1682); Poch, 2010: 138.

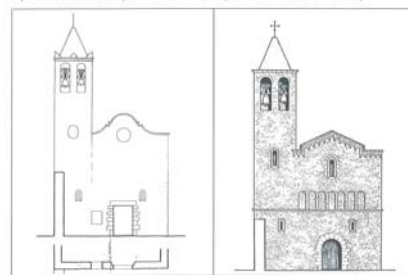

Interpretació de la ubicació de l'església vella de Sant Pere de Vilamajor respecte a la nova, a partir de les dades documentals. L'església vella va mantenir l'ús fins a ben completada l'església nova, de la qual durant un temps va fer la funció de vestíbul d'accés. Interpretació: DGF i RLC. SPAL, 2013

Del sistema constructiu emprat a Vilamajor per tal de bastir un nou temple en el mateix indret que el vell, n'hi ha altres mostres a Catalunya. Entre d'altres, per exemple, les esglésies de Santa Maria de Montmeló (Vallès Oriental) i de Sant Boi de Lluçanès (Osona), ambdues objecte d'intervencions per part del nostre Servei, respectivament el 1967 i els anys 1987, 2003 i 2008. En aquests temples es va variar l'orientació de la nova església respecte l'antiga, com també va succeir a Santa Maria d'Igualada i a Sant Martí de Torroella (Sant Joan de Vilatorrada, Bages). En el cas de Montmeló, al primer terç del segle XVIII l'església romànica va quedar embeguda i formant els peus de la nova, a manera de vestíbul, i el vell campanar va ser remuntat. A Torroella, en canvi, al segle XIX, l'església antiga va quedar com a capçalera de la nova. A Sant Boi, al segon terç del segle XVIII, del vell temple només es va conservar l'antic campanar, al qual se li van afegir dos cossos superiors poques dècades més tard. El mateix que a Sant Boi va succeir quan es va construir l'església nova d'Igualada, bastida en dues fases (1601-1627 i 1666-1733).⁴¹ D'altra banda, aquesta pràctica encara és vigent en l'actualitat, si pensem, per exemple, en altres tipus de construccions, com algunes instal·lacions esportives. D'aquesta manera es va bastir el nou estadi de futbol de San Mamés, del Club Athletic de Bilbao, inaugurat l'any 2013.

Plànol 4. Planta de l'estat actual de l'església. Planimetria. Servei tècnic Ajuntament de Montmeló. Aquí es veuen bé les petites dimensions de l'església romànica durant uns 800 anys.

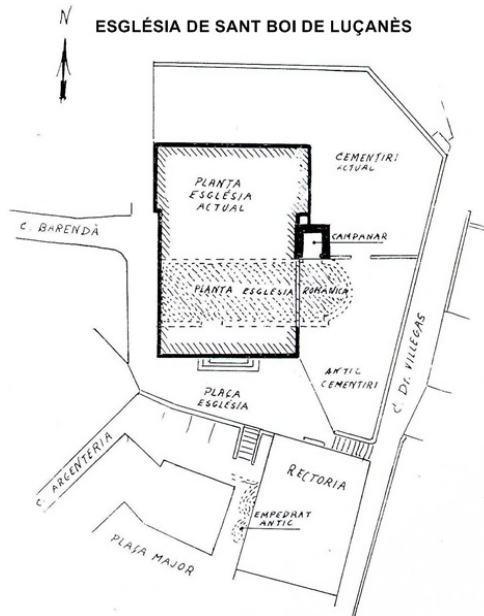
Plànol 5. Assaonament de la façana de l'església. Per Camil Pallàs (amb els dibuixos de restauració). Foto SPAL. Plànol 6. Proposta de l'aspecte final. Foto SPAL.

Santa Maria de Montmeló. Fons: Maria Antònia Carrasco; dibuixos: planta, Ajuntament de Montmeló; alçats: Camil Pallàs, SPAL

⁴¹ CARRASCO, M.A., GUASCH, M., UMBERT, J. *L'església de Santa Maria de Montmeló*. Montmeló, 1995; LACUESTA, R. *El Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona. Metodologia, criteris i obra. 1915-1981*, tesi doctoral, volum II. Barcelona, 1998, p. 562-568; Aloy, M., Huguet, P., Monge, J.M., Lacuesta, R., Fierro, J., Grabau, J. *Inventari del Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Sant Joan de Vilatorrada*, Barcelona, SPAL, maig 2013, fitxa 84.EA [inèdit]; GALÍ, D. *Estudi historicoconstructiu i artístic de la façana (estucs, esgrafiats, etc) de l'església parroquial de Sant Boi de Lluçanès*. Barcelona: Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, 27 de maig de 2002 [inèdit].

Fotografia: Baldiri Selva. 2000

Croquis: Pere Selva, 2002

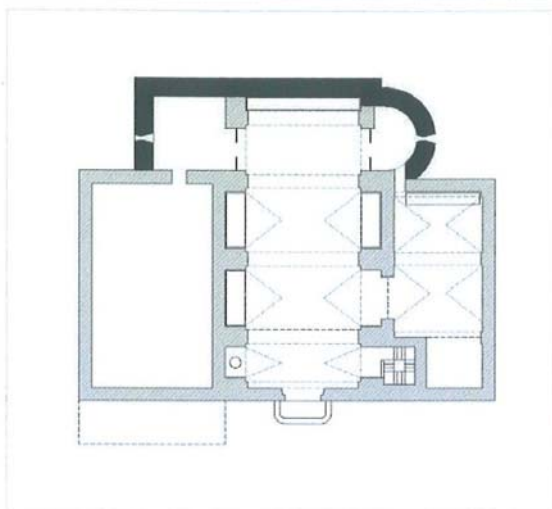
Inventari del Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental
Sant Joan de Vilatorrada

Ajuntament de
Sant Joan de
Vilatorrada

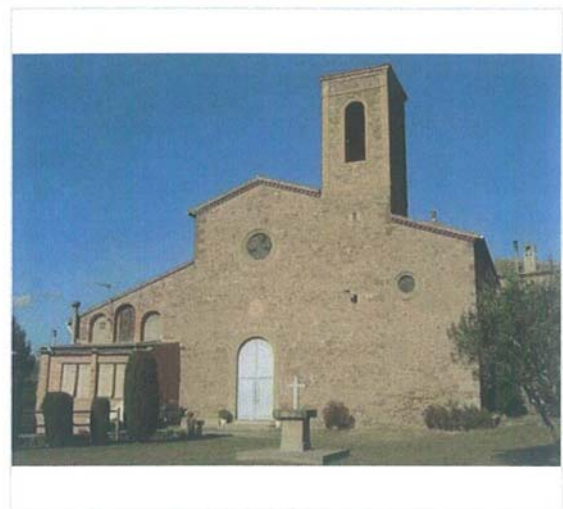

Església de Sant Martí de Torroella

84.EA

Croquis de la planta
MAG

Façana de migdia
MAG

Inventari del Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Sant Joan de Vilatorrada. Fitxa de l'església de Sant Martí de Torroella. SPAL, 2013

Els mestres constructors de l'església nova de Sant Pere de Vilamajor

En les obres de la nova església de Vilamajor hi són documentats els mestres de cases Joan Salvador, de Mataró, entre 1595 i 1599,⁴² i LLeonart Planell, de Cardedeu, entre 1600 i 1608. Després, el 1678, l'edifici va ser completat amb una sagristia més gran al costat de llevant de les dues capelles més septentrionals (la dels Apòstols i la del Sant Crist), que el 1862 seria acondiciada com a capella del Santíssim.

El 1595 Joan Salvador va haver de sortejar alguns obstacles per tal d'avançar la construcció, a causa dels incompliments dels síndics encarregats de la fàbrica del temple i de dificultats econòmiques. Aleshores es van aturar les obres per manca de material, ja que els síndics havien pactat aportar-ne a peu d'obra i no ho havien fet, per la qual cosa van haver de llogar fadrins per tragar-lo. Els mesos de març i de maig d'aquell any calia pagar respectivament 300 lliures al mestre Salvador, primer "per les tragines [transport de material], y apres obrant lo dit mestre joan y posant les claus [de volta]". Com que no hi havia suficients cabals es va imposar un tribut sobre la vintena part de les collites. Després, el 17 de juny de 1596, Joan Salvador signava àpoca, o rebut, de dues-centes lliures com a paga "de assentar les tres claus de dita esglesia nova", corresponents a les tres voltes septentrionals de la nau.

El 6 de novembre d'aquell mateix any 1595, hi va haver una reunió del consell de la vila "fet y celebrat dins de la iglesia nova de la parrochia de vilamaior", per tal "de tractar y fer qualsevol pactas tractats y avinensas ab lo dit mestra Joan Salvador, mestre de cases, per lo que demanava de las milloras de las gruxas de les parets". S'havia pactat que Salvador acabés de construir "totas las parets de dita sglesia nova axi sperons com tanques y las que fan [van] a fer fins a la cuberta de la nau maior [...] ab lo matex grux fins assi [...] de quatre palms de grux". Però el mestre de cases demanava que aquesta millora de l'obra li fos pagada, ja que fins a aquella alçada havia fet les parets més gruixudes del que se li havia contractat. Els síndics van demanar consell a Joan Pons, mestre de cases de Sant Feliu de Codines, que va inspeccionar l'obra i va donar la raó a Salvador. Es va pactar pagar-li 140 lliures més de les acordades, preu previst per fer les millores i que també inclouria bastir una espitllera de pedra picada a la part de ponent, com la que estava obligat a fer a la part de llevant, amb pedra de Vilalba Sasserra, aportada pels síndics.⁴³

Quatre mesos després de traslladar-se el Santíssim, per l'octubre del 1599, es va pagar el material per cobrir l'obra aixecada fins aleshores, una quantitat indeterminada de calç, sorra, jàsseres, llates, claus i teules (s'esmenta Jaume Casanoves per serrar les llates i cobrir l'església). També es va fer la paret del

⁴² El 1583, Salvador va contractar per 145 lliures la construcció de la sagristia i altres obres a l'església parroquial d'Argentona, que va acabar el 1589. Entre 1596 i 1598 va dirigir l'ampliació de l'església de Santpedor, amb el seu fill Jaume, i el 1613 va construir la capella de les Ànimes del Purgatori del mateix temple [RAFOLS, J. F. *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*, tom tercer. Barcelona, 1954, p. 20, 21].

⁴³ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 53, història, delmes i notificacions. Document sense data (1595?) sobre el pacte de portar material a peu d'obra per continuar la construcció de l'església. Capsa 61, reunió del consell de la vila, 10 de març de 1595; manual del rector Gervasi Vila, 1595, folis 30v-33 i 83.

fossar (intervenció ja pagada al mestre Planell pel novembre de 1600) i es va comprar un pany per a la sagristia. El dia 8 d'octubre de 1600 es va comprar un pany per a la porta nova i, onze dies després, es va beneir el nou temple i "lo cap del fossar mes prop de la iglesia nova".⁴⁴

Els anys 1606 i 1609 es van fer algunes reparacions a la teulada de la meitat septentrional del temple, atès que consten petites quantitats de diners pagades "per recobrir"; en total, 2 lliures, 5 sous i 6 diners, uns tres jornals de feina i 50 teules. El 10 de juny de 1607, els síndics de la fàbrica del temple van posar a subhasta el quarantè dels fruits que es collien a la parròquia per "effecte de redressar la iglesia y fer la porxada de aquella", o sia, fer la coberta de la meitat meridional i també la del comunidor.

Dos anys després, el 9 de setembre 1609, es va signar la concòrdia pel fustam de la coberta de l'església entre els síndics Jaume Gual del Bosc i Joan Derrocada, i Guillem Gori, fuster de Vilamajor, pel preu de 40 lliures. Es tractava de "fabricar y obrar la fusta se ha de menester per lo tecto com son gaferes, bigues y lateres [...]. Item que les bigues sera menester per lo sostre del comunidor agen de ser bosaladas [bocellades o motllurades] [...]. Item haja de fer sinch finestres ço es quatra al segon sostre de lo comunidor y una en la cambra del dit comunidor [...]. Item aja de fer dues portes ço es una baix al cargol [una escala de caragol, bessona de la que hi havia al campanar] y la altra en la cambra [...]. Item haja de fer la agulla del comunidor de la alsada diran los mestres que la obra requerira".⁴⁵

Intervencions a l'època moderna

El mobiliari litúrgic de l'interior de l'església es va completar durant el segon terç del Siscents, quan es van obrar els retaules que hi mancaven. En la visita pastoral del 2 de juny de 1668 es menciona que el temple comptava amb l'altar major, els de Sant Miquel (o dels sants àngels Miquel, Gabriel, Rafel i Custodi), de Sant Marcial, de Santa Maria, de Sant Jacint, dels sants Isidre, Abdón i Senén, del Sant Crucifix (o Sant Crist) i dels apòstols sant Jaume i sant Joan. Els retaules del Sant Crist i dels Àngels havien estat obrats pel fuster de Canet de Mar Salvador Alió, i per l'escultor de Barcelona, Joan Roig, els anys 1662 i 1663. Tot seguit, aquests dos retaules van ser daurats pel centellenc Bernat Colobrants, que també va treballar en el de Sant Isidre, del sants Jaume, Joan Baptista i Joan Evangelista, i va pintar i daurar els costats i "remato" del retaule major. Finalment, pel juny de 1679 se n'hi va portar un del convent de Santa Caterina de Barcelona, dedicat a sant Tomàs i amb unes teles pintades per Bailon Savall aleshores. Va substituir el vell de Sant Marçal, que es va portar a l'ermita de Sant Lleir, de Vilamajor.⁴⁶

L'obra de fàbrica més important del segle XVII va ser la construcció de la nova sagristia, bastida entre 1675 i 1678 pels mestres de cases Giralta la Viola,

⁴⁴ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641).

⁴⁵ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641); capsa 61, manuals notarials. Manual del rector Geroni Ripoll, 1606-1607, folis 40v-42v]. Manual del rector Joan Novell, 1608, folis 66v-67v].

⁴⁶ ADB, visites pastorals, tom 54, foli 106; ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682).

francès, i Jaume Junqueres, aprofitant pedra de la torre albarrana rodona de la muralla. El 14 de setembre de 1675 se'n van obrir els fonaments. El 21 i 29 de setembre del mateix any els obrers de la parròquia de Vilamajor van pagar 9 lliures a Esteve Filbar i a Esteve Pruna del preu fet "de espallar la torre rodona de la muralla fins al terraplè per valerse la Iglesia de la pedra vella pera fer la sagristia [...] la qual torre espallaren ab deset jornals entre tots dos". Aquell mateix dia 21 es pagaven 8 lliures, 1 sou i 9 diners a Pere Canal "de rossegar la pedra de la torre al peu de obra de la sagristia". Les voltes ja estaven bastides per l'abril de 1677 i després es va cobrir la construcció.

Quant a reparacions, la principal es va efectuar a les cobertes del temple (nau, capelles i comunidor), que van ser adobades en diferents ocasions. Els únics altres elements on es va actuar foren al cor, on el 1657 es van arreglar les voltes i els carcanyols, que eren espatllats. "La claraboya de la iglesia de la O [l'òcul de la façana principal] que algun mal ayre rompé als 14 de juliol de 1669 ab un temporal hi hagué", va ser arreglada el 1669 pel mestre Junqueres. Precisament, com a conseqüència de la ventada del 18 de desembre de 1667, pel mes de març següent es van haver de reposar 384 teules a les cobertes del temple i, pel juliol de 1669, es van "pujar dos jassaras de om a la porchada [el sota coberta] de la iglesia". Quatre anys més tard es van comprar "290 teulas doblas grans a raó 1 sou teula servexen per adobar las serraderas [carener o ràfec] de la iglesia y penjants de la clau major sobre la porchada". Ja entrat el segle XVIII, el 1731, es van adobar "les teulades de les capelles del buc de l'església i principalment la culaza [culassa o part posterior]". I entre 1733 i 1734 el mestre anomenat Libori va pintar l'església. Respecte al comunidor, entre el 12 de setembre de 1669 i el 10 de març de 1670, el mestre de cases Josep Otzet va encarregar-se de cobrir el terrat tal i com es troba en l'actualitat; el 1673, Giralt la Viola hi aixecà una volta grassa, de mamposteria.⁴⁷

⁴⁷ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibres de l'obra (1633-1682 i 1727-1866).

L'espai sota coberta de l'església (Arxiu SPAL, Foto: R. Lacuesta, 30.10.2013)

L'època contemporània

La primera actuació endegada al segle XIX es va produir el 1852, quan Josep Sagrera va encarregar-se d'emblanquinar l'interior del temple, donar color de pedra als arcs i sospedrar els fonaments de la part de ponent. El 1862 consten despeses per a la capella del Santíssim, que va acondicionar-se en l'espai de la sagristia aixecada el 1678. El 1870 es va pederar el portal del cementiri, obert a la façana de llevant del temple, i se'n va obrir un altre adossat a l'angle sud-oest del campanar, avui inexistent. En tapiar-se el portal, es va aprofitar l'espai per instal·lar-hi la capella i l'altar de Sant Josep, que es van inaugurar el 19 de març de 1880; els treballs els van fer l'any anterior els fusters Joan, Llorenç i Francesc Pinós, pare i fills, de Dosrius.⁴⁸

Respecte al Santíssim, el fuster Pau Bernils va obrar l'altar, el daurà Manuel Ybran i es va comprar una imatge de la Verge; el 1912 s'hi va col·locar una imatge del Sagrat Cor de Jesús. El 1862 hi va intervenir el paleta Francesc Ozerans, que també va fer el paviment del temple, conjuntament amb el paleta Francesc Sabater. Com a material per a la capella consta calç, totxos i guix per valor de 163 rals, i també es van comprar 3.000 totxos quadrats de pam i mig, que valien 900 rals. Tot i que no se n'indica la destinació, devia tractar-se de cairons per fer el paviment de la capella.

⁴⁸ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866); caps 60, llibre particular parroquial; caps 53, història, delmes i notificacions. Elencus de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, 1921; Poch, 2010: 148.

El 26 de juny de 1881, membres de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, embrí del Centre Excursionista de Catalunya, van fer una excursió a Vilamajor i van prendre nota de tot el que van veure a l'església de Sant Pere, amb una visió crítica. En aquest sentit, consideraven que

"l'interior de l'iglesia 's troba completament emblanquinat, destruint per consegüent lo bon efecte de sas lineas ojivals [...] preciós retaule del altar major; una d'aquellas obras pictóricas del xv en que l'artista y l'arqueólech tenen molt que admirar y apendre. Fins ara s'ha pogut salvar de la destrucció projectada tan bella obra, puix se volia substituir-la per un d'aquests altars en que l'art hi es tan escàs com abundant la fusta."

El retaule es trobava alçat un metre del terra per un basament de fusta que imitava marbre de color, tenia uns graons davant i un sagrari de poc gust i "una preciosa llegenda catalana escrita en bons caràcters gòtics". Respecte al que van trobar a la sagristia, els excursionistes informaven que s'hi conservava

"un fragment d'un altre retaule, que per desgracia fou malmès, i per ell se comprèn la pèrdua que l'art ha sofert ab tan desafortunada destrucció. Forman dit fragments quatre sants, o sian santa Llúcia, sant Marçal, sant Sebastià i santa Magdalena, admirablement executats, perfectament colorits, estudiats ab artística consciència; i obra per altra part de gran vàlua per a l'estudi de la indumentària religiosa i civil dels sigles mitjos".⁴⁹

El 15 de gener de 1921, el rector Josep Corominas va fer una relació de la parròquia per al bisbat de Barcelona. De l'església explicava que

"sus dimensiones son 24,50 m. de largo por 9,70 ancho, sin constar la profundidad de las Capillas laterales que es de 3,00 m. Consta de una sola nave y tiene una sola puerta. Pertenece al estilo gótico. Su pavimento es de ladrillería del país. Hay focos de humedad sobre las capillas laterales. Tiene bóveda protegida por un desván y tejado. La fachada, cuyo portal es barroco, es decente y limpia. No tiene cruz. Hay campanario que es la antiquísima torre de homenaje de dicho castillo. Su forma es románica, tiene cuatro campanas en buen estado. Hay reloj parroquial en el campanario y lo cuida el campanero. Las pequeñas recomposiciones corren á cargo del Párroco, contando en este Archivo que en una de importancia contribuyó el Ayuntamiento".

L'altar major està presidit pel retaule gòtic de Joan Gascó, de 1509, que fa 5 metres d'ample per 6 d'alt, coronat per una cúpula gòtica, sota la qual hi ha la imatge de sant Pere. Les capelles del costat de l'evangeli, a la banda de ponent, eren les següents:

- La dels Àngels, amb altar barroc construït el 1657 i daurat el 1663, sota advocació dels arcàngels Miquel, Gabriel, Rafel i l'àngel Custodi, pintats sobre llenç per Jaume Ferrer el mateix any de 1657.
- La de Sant Tomàs, amb altar barroc i quatre teles pintades per Bailón Savall el 1679. L'altar procedia del convent de Santa Caterina de Barcelona.
- La de Nostra Senyora del Roser, amb altar barroc.

⁴⁹ "Excursió a Sant Pere de Vilamajor lo dia 26 de juny de 1881". *L'Excursionista*, I. Barcelona, 1881, p. 657, 658.

- La de Sant Jacint, amb altar barroc on també es venera santa Filomena.

Les capelles del costat de l'epístola:

- La dels Apòstols, amb altar barroc construït el 1657 i daurat el 1669, amb una tela pintada en la primera data per Jaume Ferrer.
- La del Sant Crist, amb altar barroc, davant del qual hi ha una figura de sant Crist en l'agonia, obra de Llätzer Tramullas, de 1642.
- La de Sant Josep, amb altar d'estil renaixement modern, construït el 1882.
- La de Sant Isidre, amb un altar barroc antic, com la resta.
- La del Santíssim Sagrament, situada al costat de l'epístola i s'hi accedeix per la capella dels Apòstols, té 8 metres de llarg per 5 d'ample. Té un altar gòtic amb un sagrari, damunt del qual hi ha una imatge del Sagrat Cor de Jesús, del 1912.

El baptisteri, situat prop la porta d'entrada, al costat de l'evangeli, estava tancat amb reixa i hi havia una pica de marbre blanc, mentre que el cor tenia un Sant Crist, dos faristols al mig i un altar estil renaixement amb la imatge del Puríssim Cor de Maria.⁵⁰

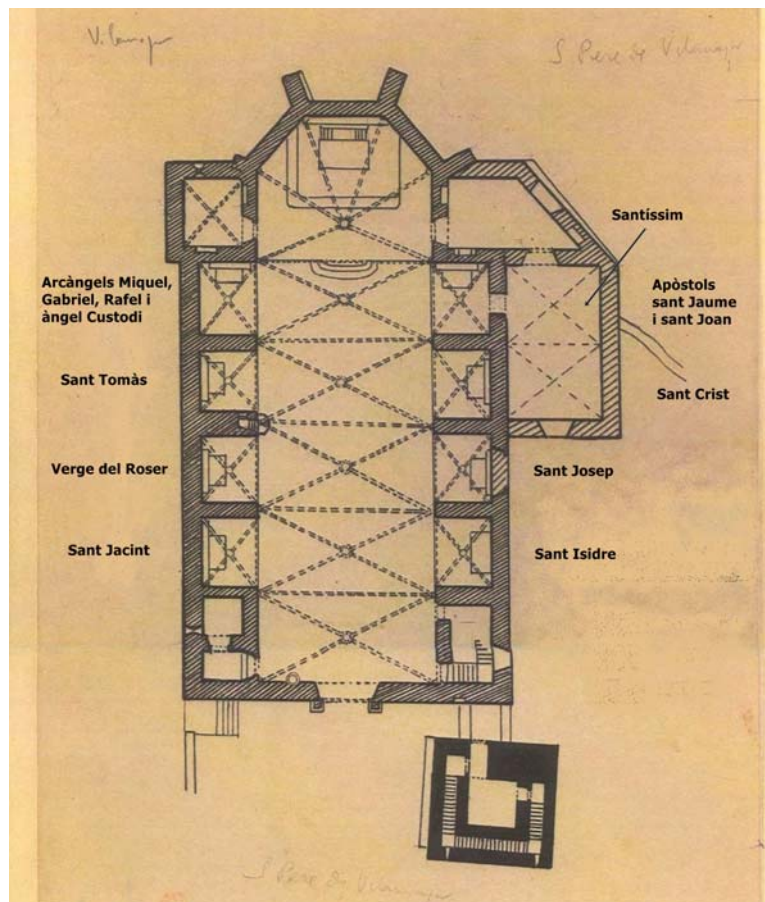
El 29 de juny de 1927, diada del sant patró de Vilamajor, mossèn Santiago Escudero va ser nomenat nou rector de la parròquia, en substitució de mossèn Joan Segranyes. Tal i com ell mateix va escriure al Llibre particular parroquial, portarà a terme algunes intervencions a l'església, el cementiri i el campanar. A l'església es va substituir la barana de fusta del presbiteri, que estava corcada, per una de ferro forjat, dibuixada per en Messeguer i executada per Agustí Casamitjana, i, per la festa major de 1929, es va inaugurar la instal·lació elèctrica de l'interior.

Respecte al cementiri, ja feia uns set anys que no s'hi enterrava ningú i els nínxols estaven tan ruïnosaos que calia enderrocar-los sense esperar els deu anys que marcava la llei. Entre el 15 d'abril i l'1 de maig de 1929, amb autorització del bisbe i del governador civil, es va traslladar el cementiri vell al nou, fora del nucli, i es va urbanitzar la plaça de l'Església. Quant a l'anomenat "Panteó dels Solers", adossat a la paret de migdia del campanar el 1887, com que era previst traslladar-lo al cementiri nou, situat als afores del poble, el rector ho va comunicar per carta a la família Soler de Vilarrasa, que vivia a Toulouse, i aquesta va demanar un termini de dos mesos i va fer gestions davant del bisbat, aconseguint que no es traslladés. En una visita pastoral a la parròquia que va fer el bisbe Jaume Català i Albosa (bisbe de Barcelona entre 1883 i 1889) ja advocava perquè es treïés. Tot i així, les restes mortals de les famílies Soler, Vilarrasa i Cepeda i les làpides respectives no es van traslladar a la primera capella del costat de l'evangeli (entrant a l'església) fins al 27 de juliol de 1953.

⁵⁰ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 53, història, delmes i notificacions. Elencus de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, 1921.

Pel gener de 1934, a causa d'uns degoters a la coberta de les capelles laterals del costat de l'evangeli, es van aixecar les teules, es posaren dos fulls de rajola i una capa de pòrtland, i es van tornar a col·locar les teules.⁵¹

El dia 21 de gener de 1936 uns joves de Granollers van cremar els retaules de l'església i saquejar objectes de culte. La rectoria va ser incautada per a seu del comitè local i es va salvar l'arxiu parroquial, avui dipositat al bisbat de Barcelona. Entre els anys 1940 i 1956 es van efectuar obres de restauració del temple sota la direcció de l'arquitecte diocesà de Vic Josep Maria Pericas i Morros i executades pel constructor Francesc Prat, nascut a Pinós (Solsonès) i veí de Sant Antoni de Vilamajor. Aleshores es van enguixar les parets, que estaven ennegrides i cremades, i, malgrat que Pericas volia netejar amb raspalls d'acer tots els arcs, només es va actuar als del presbiteri. Respecte a l'altar major, havent-se cremat l'antic retaule de Joan Gascó, es va decidir fer-ne un de nou, de pedra, de la casa Butsems i posat sobre una base de totxanes, protegit per un baldaquí obrat als tallers de les Escoles Salesianes de Sarrià el 1943 i inaugurat per la festa major d'aquell any; el 19 de novembre següent es va consagrar l'altar major. Aquest mateix taller va fer els bancs del temple, segons projecte de Pericas. La nova imatge de sant Pere va ser obrada per l'escultor Lluís Camps. La "fachada o pared del presbiterio" estava tan malament que, enlloc d'arreglar-la aprofitant les parts fortes, Pericas preferí desfer-la i bastir-la de nou.

Advocacions de les capelles de l'església de Vilamajor

⁵¹ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 60, llibre particular parroquial.

El 15 de maig de 1941 es va inaugurar la nova imatge de sant Isidre, el 21 de març següent, la de la Dolorosa, el 1945 la de sant Joan apòstol i el 5 de setembre de 1943, el retaule de la capella del Sant Crist, dissenyat per Pericas. Pel gener de 1944 es van fer algunes obres a la teulada de l'església i del campanar. El 29 de juliol de 1951 es van consagrar els nous altars del Santíssim Sagrament i del Sant Crist i el 29 d'agost de 1954 es consagrà el nou altar i retaule de Sant Josep, obrat al taller de Claudi Rius, de Barcelona. El 28 d'agost de 1955 i el 26 d'agost de 1956, es van beneir, respectivament, l'altar i el retaule de la Immaculada.⁵²

Entre 1986 i 1999, mossèn Josep Poch impulsa la darrera restauració del temple en diferents fases, assessorat per mossèn Martí Bonet, responsable del patrimoni cultural del bisbat de Barcelona. Aleshores s'encarrega l'aixecament de plànols a Guillermo Esteban García, Adolfo Fernández Fernández i Jorge Franco Jambrina. Les intervencions s'enceten l'any 1988, amb la col·locació de tres noves campanes al campanar, l'Anna, la Laia i la Maria. Després, els anys 1993 i 1994 es van sorrejar els arcs de l'interior, que estaven tapats amb portland, i es va renovar tot el paviment, de toves, per tal de col·locar calefacció a sota. També es va treure l'altar major i el baldaquí, tot i que es va fer una recollida de signatures en contra. Aleshores es va aprofitar per fer algunes cales al presbiteri, on es van trobar dues tombes, del rector Esteve Roure, mort el 1834, de mossèn Domingo Torras, el 1849, i el basament de l'antic altar.

Entre 1995 i 1999 es van enllestir les actuacions d'embelliment interior, amb aportacions d'artistes contemporanis, relacionats amb el centre d'Art fundat a la rectoria de Vilamajor el 1991, que des de llavors reuneix artistes de totes les nacionalitats per fer-hi estades, cursets i seminaris. Josep Plandiura va fer els treballs de forja del cancell, la creu de l'altar i dels bancs, i l'artista japonès Choumei Yoshitaka va obrar el canelobre gaudinià del presbiteri. A l'exterior es van posar baranes d'accés de forja, obra d'Enric Pla, l'escultura dedicada a Alfons I, obra d'en Plandiura, i el monument "veu de campana", de Josep Grau Garriga. Es va col·locar un arriador ceràmic al presbiteri, obra d'Albert Cubells i Glòria Ortega, i un nou paviment a la capella fonda, també de Cubells, i es van pintar diferents espais. Les parets del baptisteri van ser pintades en estil bizantí per l'artista romanès Raúl Galusca, les de l'escala del cor foren pintades per Olga Thomassa, de Zimbawe (al costat de la porta del cor es va col·locar una instal·lació de l'artista Elena Albiol), i l'hongarès Adam Kisléghi va decorar al fresc la capella fonda amb figures i motius inspirats en l'Apocalipsi.⁵³

⁵² *Labor pastoral de un gran pontificado*. Barcelona, 1962, p. 131. ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 60, llibre particular parroquial.

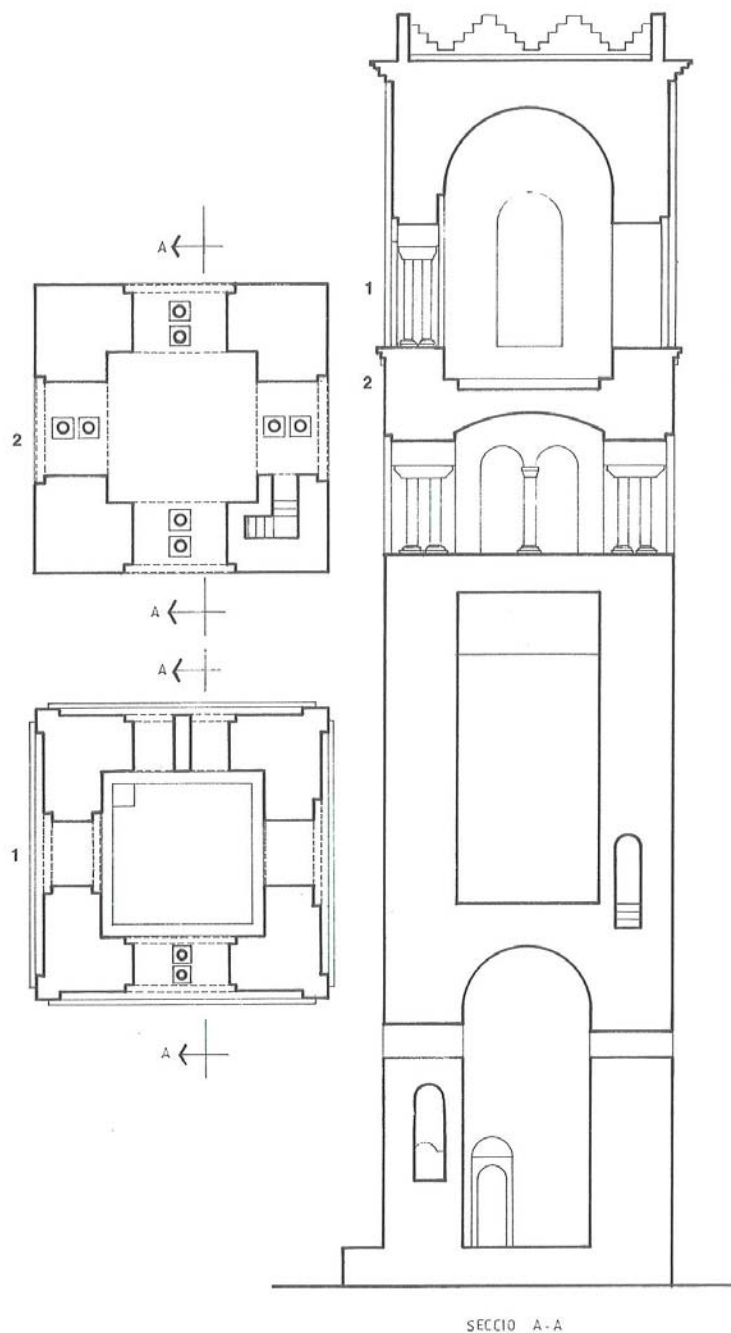
⁵³ Poch, 2010: 156-158.

El campanar

Descripció

El campanar consta d'un cos basamental de dos pisos i d'un coronament amb dos pisos més. És cobert amb un terrat i es corona amb una cornisa de perfil esglaonat aconseguit amb quatre filades de maó, damunt la qual s'aixeca una barana de merlets triangulars esglaonats, fets també amb obra vista. És d'estil llombard, força sobri, ja que no té lesenes ni gaires elements decoratius. Presenta la línia d'imposta que separa el cos basamental del pis superior formada per arcuacions cegues i dents de serra. El cos basamental es massís, tan sols s'obre alguna espitllera en el seu recorregut. El pis tercer presenta finestres geminades a cada cara de la torre, el mainell dels quals es corona amb capitells mensuliformes decorats amb motius geomètrics (permòdols esglaonats a nord, cercles concèntrics a est, un pal vertical a l'oest i una creu de Santa Eulàlia al sud). El pis quart també presenta finestres geminades decorades de manera semblant a les cares est i oest, mentre que a les cares de migdia i nord hi ha una obertura única, fruit d'una remodelació de les originals geminades per encabir campanes grosses.

L'accés al campanar en planta baixa es fa per una porteta d'arc de mig punt situada a la banda nord, i els murs de la meitat inferior del cos baix tenen més gruix que la resta (fan 1,60 m), ja que allotgen l'escala de pedra que ascendeix fins al segon pis, d'on arrenca una altra escala a la catalana per pujar al cos de campanes, que va substituir una de caragol, d'obra, de la qual en resta l'arrencada. En el cos baix hi ha algunes espitlleres amb els extrems superior i inferior arrodonits, situades estratègicament per tal d'il·luminar els trams de l'escala interior embeguda en el mur, ja que coincideixen amb els seus replans d'angle. El primer cos d'obertures allotja la campana de quarts penjada al centre de la volta que cobreix l'espai. A continuació, mitjançant una escala de gat, es puja al cos on estan instal·lades la campana gran de les hores a la banda nord, dues de mida mitjana a l'est i una altra de gran a la sud. Aquest cos superior presenta un paviment de rajols i està cobert per una volta de pedra, on s'adverteixen alguns forats de bastida del cindri que es va muntar per bastir-la.

Campanar de Sant Pere de Vilamajor. Secció longitudinal i seccions transversals de les dues plantes superiors (planimetria: M. Anglada)

Plantes i alçat del campanar de Vilamajor. Extret de la *Catalunya romànica*.

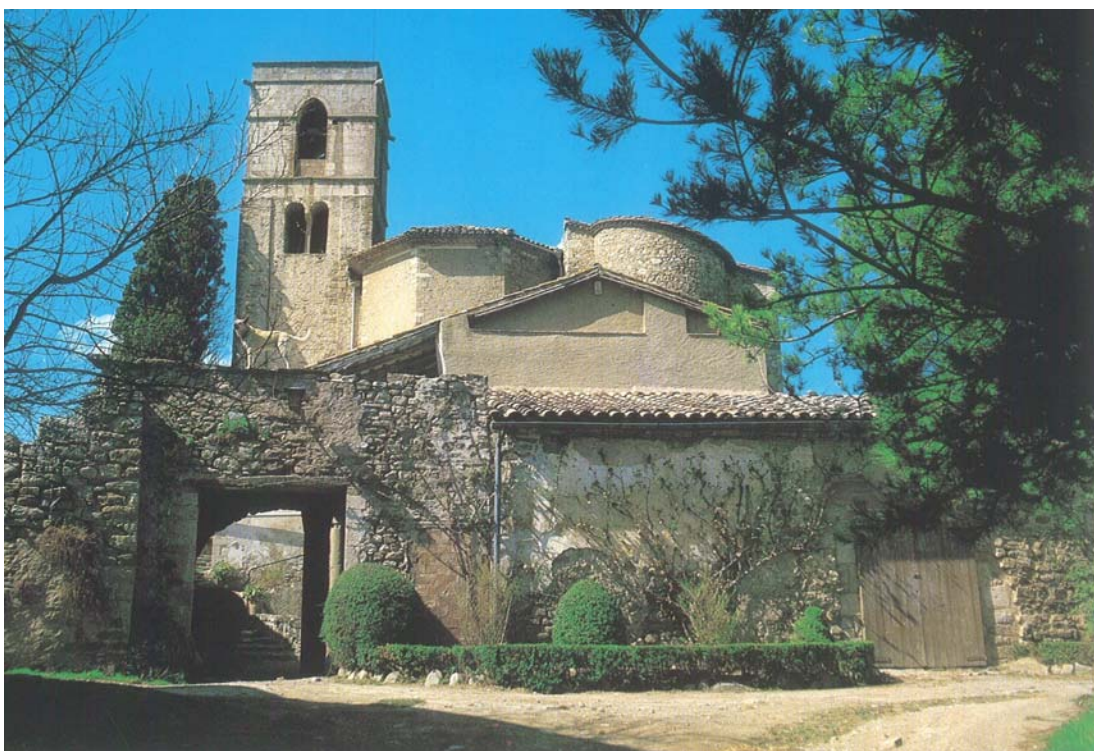
Paral·lels tipològics

El tipus de campanar de Sant Pere de Vilamajor, amb un cos basamental sense obertures, o amb algunes espitlleres, que ocupa la meitat de l'alçada total edificada, té altres exemples en les torres de les esglésies de Sant Julià Sassorba, de Gurb (segona meitat del segle XI), de Sant Fruituós de Balenyà (any 1083) o de Santa Maria de Seva (segle XII). Dels mateixos motius que decoren els capitells de Vilamajor se'n troben en altres campanars romànics,

com ara als de Sant Ponç de Corbera (documentat el 1068), de Sant Miquel de Fluvià (primera meitat del segle XII) o l'esmentat de Seva.

Quant a la seva característica de campanar exempt, podem esmentar com a paral·lel la torre campanar de la catedral de Vic, en la comarca d'Osona, datat del 1059. Aquesta torre se situava al costat de tramuntana del braç nord del transsepte, mentre que el de l'església de Sant Pere de Vilamajor, datat en la dècada de 1050 o 1060, se situava al cantó sud de l'absis. Tots dos són de planta quadrada; el de Vic té sis pisos d'alçada (els dos inferiors formen el basament) repartits en vuit nivells, i el de Vilamajor, quatre (dos integrats al cos basamental i els altres dos, de campanes).

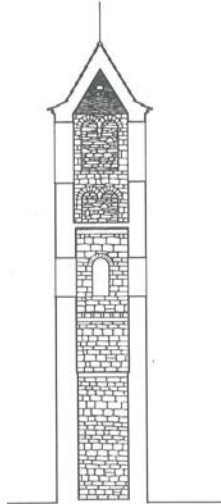
Segons Josep Puig i Cadafalch, el precedent més directe dels campanars romànics llombards catalans prové d'Itàlia (el campanile), i especialment del Piemont. També Ravenna presenta uns casos comparables a Sant Pere de Vilamajor amb els campanars exempts de les esglésies de Sant Apolinar Nuovo i de Sant Apolinar in Classe, de cronologia anterior i de forma cilíndrica. De prismàtics amb planta quadrada exempts, a Ravenna mateix trobem el campanar de l'església de Sant Francesc.⁵⁴

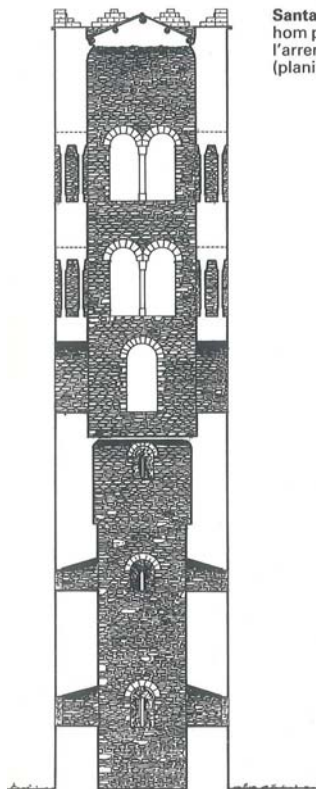
Església i campanar de Sant Fruitós de Balenyà (Osona) (any 1083). Extret de la *Catalunya romànica*.

⁵⁴ PUIG Y CADAFALCH, J.; FALGUERA Y SIVILLA, A. DE; GODAY Y CASALS, J. *L'arquitectura romànica a Catalunya. Vol. II: del segle IX a l'XI*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983 (reedició), p. 389-392.

Sant Julià Sassorba. Secció del campanar, on, malgrat les transformacions i aparedaments, s'observa encara l'estructura de les seves finestres i nivells (secció: J. Sarri)

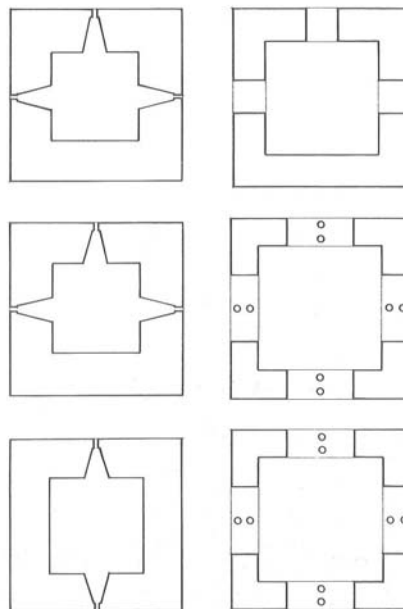

Església i campanar de Sant Julià Sassorba (Gurb, Osona). Segona meitat segle XI. Extret de la *Catalunya romànica*.

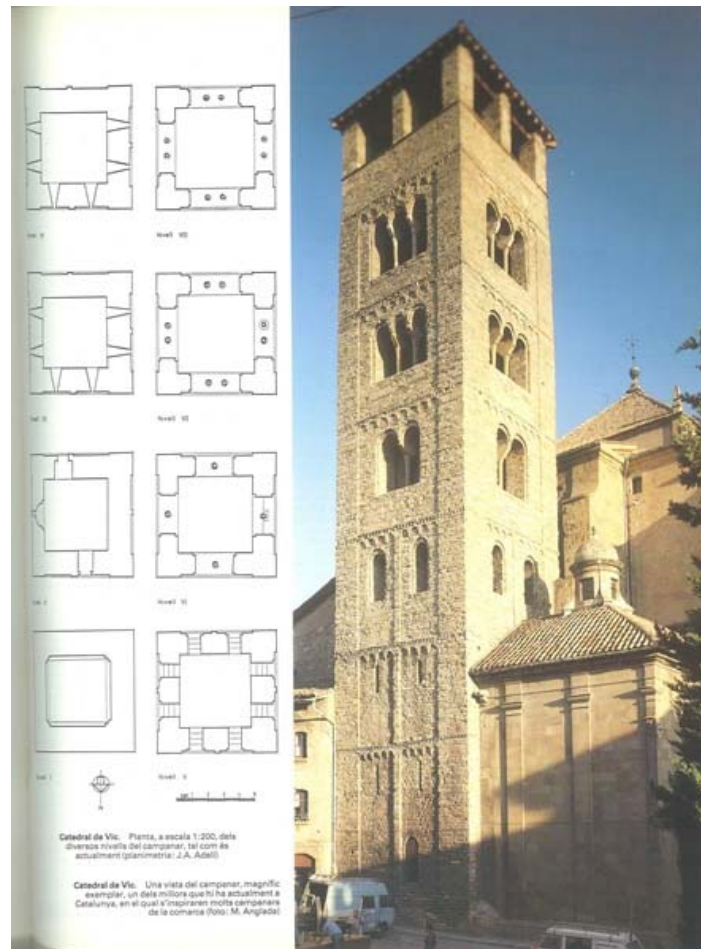

Santa Maria de Seva. Secció del campanar en el qual hom pot veure sis nivells de finestres i, a la part més alta, l'arrencada d'una volta que el devia cobrir originàriament (planimetria: G. Orriols)

Santa Maria de Seva. Planta, a escala 1:200, del campanar, a cadascun dels sis nivells de finestres (planta: G. Orriols)

Campanar de l'església de Santa Maria de Seva (Osona). Segle XII. Extret de la *Catalunya romànica*.

Campanar de la catedral de Vic (Osona) (any 1059). Extret de la *Catalunya romànica*.

Dades històriques del campanar de Vilamajor

Les primeres cites als usos religiós i civil del campanar daten del tombant del segle XV al XVI. Respecte al primer, el dia 1 de juliol de 1491, Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, va pactar el pagament de 9 florins l'any amb Pere Pons Gual "per a tocar los senys", o campanes. Pel que fa a l'ús civil, principalment, es destaquen tres funcions, la de "rapicament de senys" per tal de convocar el consell general de la vila (es documenta el 1500), la de "tocar el temps" (potser es refereix a les hores), i "a temporal", per avisar la població de les inclemències metereològiques (1598 i 1607). La funció horària era assumida per la campana de la banda nord del cos superior, i la de mal temps per una altra anomenada del temporal o dels Apòstols, dedicada a sant Pere i sant Pau i col·locada a l'obertura contrària a l'anterior.⁵⁵

Des de la seva construcció, al segle XI, fins al segle XVII, no s'han trobat notícies sobre intervencions efectuades al campanar. Les primeres coincideixen amb l'època de les obres de construcció del temple de Vilamajor. El 1605 va pagar-se al mestre Leonart Planell 4 lliures "per adobar lo

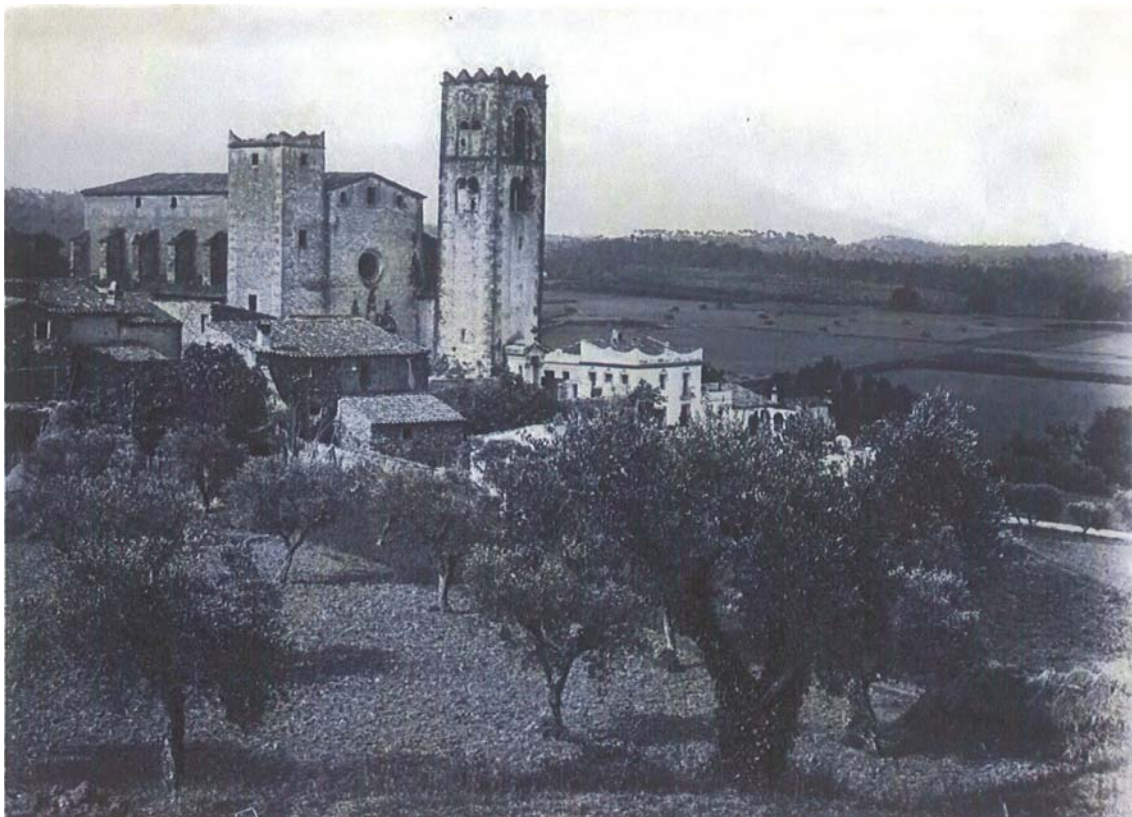
⁵⁵ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, caps 130, capbreus, llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, 1491, 1500; llibre de l'obra (1591-1641).

campanar" i, quinze anys més tard, 1 lliura i 18 sous "a nen soler per ensostrar lo campanar", per bastir el pis del cos superior de campanes, per al qual va utilitzar 12 posts de fusta. L'escala de caragol es documenta el 1621, quan es paga 1 lliura per 6 quintars de guix (245 quilos) per "adob del caragol del campanar". També n'hi devia haver una de fusta, segurament per ascendir a la part superior de la torre, atès que el 1625 es va emprar un pal de pi per adobar l'escala del campanar. Després, el 1640, el mestre Jaume Junqueres adobà la volta del campanar.⁵⁶

El 1654 consta que el mestre de cases Antoni Brumugues va "tapar los ventanals del campanar", tot i que no s'especifica quins, però, almenys, seria el geminat de la banda oest del primer cos d'obertures. Entre 1655 i 1669 es va obrir un pas cobert entre l'escala del cor i el campanar, per tal de facilitar l'accés entre els dos edificis i no haver de sortir fora. En algunes fotografies de principis del segle xx encara s'observa el cos que allotjava el pas de comunicació, que va ser desmuntat a la dècada de 1930, però en l'actualitat no en queda rastre. El 1655 el mestre Junqueres va encarregar-se d'obrir la porta a l'escala del cor, que donava a l'exterior, i el fuster Joan Cucurella hi va posar la fusteria; un any després es comprava una corda per tocar les campanes des de l'escala del cor. El 1669, el mestre de cases Josep Otzet va esmerçar nou jornals "en muntar [aixecar] la paret de la porta del campanar y fery la volta grassa [volta feta amb pedra i morter] y cubrir lo comunidor ab teula seca per remiendo fins que si muden las bigas y se desfassa lo cubert a modo de terrat que no pot tenir la aygua". Tot seguit, aquella volta grassa va ser protegida amb una coberta de teules, prestades per Jaume Vila.

Durant els anys en què es va bastir el pas cobert, es van realitzar altres millores al campanar. El 21 de desembre de 1658 es van pagar 15 lliures "a Juan Bosch y Salvi Bosch courers de Vich per mans de fer la campana petita beneida sots patrocini de santa Cecilia la qual es de pes de 3 quintars 2 roves 16 lliures [151 quilos] feuse en Collsabadell [veïnat de Llinars del Vallès]". Dos anys més tard, el mestre Pol va cobrar 1 lliura i 14 sous "per fer la escala del campanar", possiblement una de desapareguda que devia comunicar els dos pisos d'obertures del cloquer.

⁵⁶ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641).

L'església i el campanar amb el pas cobert de comunicació entre ambdós i les obertures ponentines tapiades (Arxiu SPAL, foto Juandó Alegret, inici segle xx)

L'any 1663 el mestre Junqueres va reparar la campana dels apòstols i va "obrir la finestra y ohido [oïdor] de dita campana que era molt estreta", a l'obertura sud del cos de campanes. Hi va treballar del 25 d'octubre al matí de Tots Sants, "a raó 14 sous per jornal per esser la feina perillosa", cobrant-ne, en total, 5 lliures i 6 sous. El mateix mestre, el 1668 feu bastides i "lo pla del rellotge", un pis a l'interior per allotjar-lo, tot i que va ser canviat de lloc el 1773, quan el mestre Domingo Casanovas va fer un "quarto del rellotge" al cos superior de campanes i l'hi col·locà; probablement aleshores es va pederar l'obertura geminada de la banda oest d'aquell pis, contigua al quarto. Sis anys després es va "picar lo piló del rellotge" i se n'adobà la maquinària. El 1669 es van pagar 16 sous "a Pere Canal per dos bigas de roure per fer uns permodols dintre del campanar per tenir fusta del monument".⁵⁷

Durant l'època del Renaixement i del Barroc, la part superior d'alguns antics campanars romànics va ser modificada per poder-hi col·locar noves campanes de major grandària (modificant les finestres geminades i, de pas, refegint la coberta), reformes que generalment van coincidir amb altres intervencions al temple. D'entre els exemples existents, es poden destacar alguns de la comarca d'Osona, com ara el campanar de l'església de Sant Vicenç de Malla (finals del XII), situat damunt l'extrem ponentí de la coberta, que va ser transformat el 1644. Aleshores es van eixamplar les finestres geminades, convertint-les en d'arc rodó, i es va construir una nova coberta a quatre aigües,

⁵⁷ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibres de l'obra (1633-1682 i 1727-1866).

amb estructura de fusta revestida de teules vidriades. Al de Sant Julià Sassorba (1091), li va succeir el mateix que al de Malla entre els segles XVI i XVII. També la coberta és moderna, feta amb obra, fustam tradicional i lloses, amb falsa volta piramidal igual que la del campanar de Coaner. En el campanar de tres pisos de Sant Jaume de Viladrover (església datada del 1131), van ser eliminades les finestres romàniques de les façanes est i oest de l'últim pis i substituïdes per finestres d'un sol arc de mig punt i més elevades entre els segles XVII i XVIII. A Santa Eulàlia de Timoneda (segle XI), el tercer pis on se situen les campanes, d'època moderna, disposa de quatre finestres adovellades amb arc de mig punt i la coberta està constituïda per una falsa volta piramidal, mentre que a Sant Vicenç de Torelló (segle XI) al segle XVII va eliminar-se el mainell dels finestrals geminats. Al Bages, a Sant Julià de Coaner (1024), entre 1572 i 1604 es van engrandir les dues finestres del campanar per poder-hi encabir campanes més grosses.⁵⁸

Entre les darreries del segle XVIII i les del XIX, a Sant Pere de Vilamajor es van beneir tres noves campanes: l'anomenada "campana grossa de demunt" el 1776, que tocava les hores i que es trobava al costat nord; la campana de "davall" el 1826, de la banda sud del cos superior, que tocava a temporal, i la campana mitjana per dos cops, el 1858 i el 1884, que deuria trobar-se a la banda est.

La campana grossa havia estat beneïda el 27 de maig de 1568 i es va trencar el 1771, quan tocava a tempesta. Va ser fosa a Granollers pel couer Jaume Pallés, aprofitant el material de la vella, que pesava 14 quintars, 1 arrova i 1 lliura (591,8 quilos). S'hi van afegir deu quintars i comptant la disminució del metall a la fosa, de 3 arrovas i 18 lliures, la campana nova va pesar gairebé el doble, 23 quintars i 1 arrova (964,9 quilos) i va costar 477 lliures, 2 sous i 7 diners. Va ser beneïda pel bisbe de Barcelona Gavino de Valladares davant del portal del cementiri el dia 6 de juliol de 1776. Estava dedicada al sant Tomàs apòstol i sant Antoni de Pàdua i portava la inscripció *Christus vincit, Christus Regnat, Christus Imperat, ad omni malo nos defendat. Amen* [Crist venç, Crist regna, Crist impera, de tot mal ens defensi. Amen]. Els fusters germans Otzerans, van fer el contrapès i van pujar la campana i el mestre Domingo Casanovas va "compondrer lo finestral de la campana nova", o sia, que el va engrandir, tal i com s'havia fet amb el del costat sud l'any 1663.

El 28 de juny de 1826, el reverent Domènec Torras beneí davant el porxo del portal de l'església la campana dita de davall, a l'obertura sud del cos superior, en honor de sant Pere apòstol i santa Rosa, on hi havia la següent inscripció: *Sancte Petre ora pro nobis. A fulgore et tempestate libera nos Domine* [Sant Pere, ora per nosaltres. Senyor, allibereu-nos del llamp i la tempesta]. La campana mitjana es va trencar el 1809 tocant a morts i el couer barceloní Isidre Pallés en va fondre una de nova el 1858. Vint-i-sis anys després, el 1884, el mateix Pallés va fondre-la de nou i pesava 19 quintars, 2 arroves i 10 lliures (809,7 quilos).⁵⁹

⁵⁸ GALÍ, D.; LÓPEZ MULLOR, A. *El campanar de l'església de Sant Julià de Coaner (Sant Mateu de Bages)*. Barcelona, SPAL, 23 de gener de 2004 [inèdit].

⁵⁹ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866); Poch, 2010: 130, 131.

Entre 1868 i 1895 es van encarregar diferents adobs i obres al campanar: "fer adobar la campana grossa que estava a punt de caurer per haberseli trencat l'ànima ó sia la clavia del mitx y algunas abrasaderas; per recompondrer moltas vegadas lo rellotge del campanar, la escala del caragol de idem y fer fer una cag. o sia una comuna en la entrada del mateix". A més, el 1887 es va aixecar el mausoleu de la família Soler de Vilarrasa al peu de la façana sud del campanar, a tocar de la porta del cementiri. Joan de Soler Gavarrell Ram Desplanell i de Vallescar va dedicar-lo a la seva esposa difunta, Maria dels Dolors de Viala de Carvallo Llopis i de Miró. Segons consta en el Llibre particular parroquial, els Soler s'havien enterrat al peu del campanar des d'abans de l'any 1250.⁶⁰

El 26 de juny de 1881 membres de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, embrió del Centre Excursionista de Catalunya, van visitar Vilamajor i mencionaren el següent del campanar:

"Pujant l'escalonada costa que porta á l'iglesia, á mes de gosarse del paisatge, las vellas casas de portals rodons y teuladas á duas vessants, y lo rónech campanar, donan al conjunt un aspecte molt pintoresch. Devant de l'iglesia hi ha un curt nombre de nixos y al costat esquer del reixat que dona ingrés al pati-cementiri hi ha una vella creu de pedra ab un escut y una molt borrada inscripció. A ma dreta s'alsa lo campanar, y si be la calitat de la pedra y lo emblanquinat li privan en cert modo lo caracter de velluria, no obstant, aquesta s'endevina desseguida. Sa forma es quadrada y respira fermesa: presenta dos ordres de finestrals de fortíssims archs cintrats, sostinguts alguns per columnas aparelladas, ab impostas bárbarament treballadas. A mes la ratlla, que á modo de cenefa, divideix los dos pisos, es formada per uns arquets y un senzill adorno format de puntas de serra que corra demunt de dits arquets, rematant per fi en una serie de marlets. Lo conjunt es altament típich y primitiu. Mes puja de punt aquest caràcter, penetrant en son interior pera arribar fins al lloch de las campanas. Los trams de l'escala, ab baixos portals, las finestretas com á sageteras, los ennegrits sillars son d'un gran efecte. La vista que desde allí se desplega es ensisadora, dantli molt color lo soperb Montseny que tot ho domina".⁶¹

A les darreries dels estius dels anys 1928 i 1932, mossèn Santiago Escudero va propiciar algunes reformes al campanar, de les quals va deixar constància escrita al Llibre particular parroquial. Explicava que l'excessiu calor de l'estiu de 1928 va fer ressecar la fusta de la campana mitjana, es van haver de cargolar els cargols i llavors es va trencar l'ànima de ferro, per la qual cosa Pere Llobera Sagrera, fill del poble, va donar diners perquè s'arreglés. Aquest mateix "no s'acontentá en pagar l'arranjament de la campana sino també l'arreglo de la solera del campanar que era de necessitat absoluta doncs estava tan malament que'l campaner quan plovia es mullaba en el campanar; tot plegat li costá 500 pts. Donat el que parlem del arreglo de la solera del campanar com a dato curiós dec fer constar que sobre dita solera hi havia un vertader camp de

⁶⁰ ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial; llibre de l'obra (1727-1866).

⁶¹ "Excursió a Sant Pere de Vilamajor lo dia 26 de juny de 1881". *L'Excursionista*, I. Barcelona, 1881, p. 657, 658.

julivert i també plantats 4 arbres de mes de 2 metres d'alçada, 2 oliveres i 2 lladoners". Les oliveres es trasplantaren al camp de baix de la rectoria; una d'elles es morí al cap de poc.

El campanar abans de la intervenció de 1928-1932 promoguda per mossèn Escudero (Arxiu SPAL, foto Antoni Gallardo, finals dècada de 1920, probablement en el curs d'aquestes obres)

Pel setembre de 1932 el rector narrava que "el nostre esplendit campanar fou la Torre del Homenatge del castell que els Comptes de Barcelona tenien en aquest poble. Al ésser utilitzada aquesta torre per a campanar fou precís fer una volta per a poguer tocar las campanas i per ço varen tapiar els ventanals

romanichs del pis anterior a les campanes, crim artístic que es pot dispensar en aquell temps; era doncs precis destapiar els ventanals i treurer el reboçat de tota la torre per a que lluís la seva primitiva formosura". El repicat es va endur els dos rellotges de sol que hi havia en la façana sud del campanar, per damunt del panteó dels Solers. Aleshores, la torre, d'aspecte blanquinós per la capa protectora que la revestia, va esdevenir roja, pel color de la pedra arenisca, també anomenada del Figaró, amb la qual es va bastir. Aquesta obra va ser pagada amb 3.000 pessetes que va donar Pedro J. de Vallescar, a canvi de nou pegamins que li va donar Escudero.

Tot i que no s'expliqui en el relat de mossèn Escudero, segurament en la seva època va substituir-se l'antiga escala de cargol del campanar per l'actual, a la catalana i encastada a les parets interiors. També es va eliminar el cos del pas de comunicació entre el campanar i l'escala del cor i va canviar-se el paviment de fusta del cos superior per un de rajols, suportat per una volta d'on es va penjar la campana de quarts.

El 20 de juliol de 1936 uns joves de Granollers van fer caure les campanes al campanar Joan Sauqué (o Sauquer), tot i que es van salvar les dues horàries gràcies a l'acció de Pompeu Fabra, que estava amagat a Can Cortés i va convèncer els revolucionaris de salvar-les per la seva funció civil. El 1988, arran de la restauració de l'església engegada per mossèn Josep Poch entre 1986 i 1999, es van beneir les noves campanes del cos superior del cloquer en substitució de les sostretes el 1936: l'Anna (a l'obertura sud i apadrinada per l'antic campanar Josep Sauquer, de Cal Ferrer), la Laia (al costat sud de l'obertura est i sufragada per Caixa Laietana en el seu 150 aniversari) i la Maria (al costat nord de l'obertura est i apadrinada pels nens de l'escola de Vilamajor). La campana Maria va substituir l'antiga campana de quarts, anomenada "Marieta", per no harmonitzar amb l'antiga campana de les hores, i es va traslladar a l'edifici de la Mongia, on s'exposa al públic. Pesa 120 quilos, fa 56 cm d'alçada i 54 de diàmetre i toca la nota fa. Aleshores, l'Ajuntament va costejar el nou mecanisme electrònic del rellotge per al repic de campanes i la il·luminació del campanar.⁶²

⁶² Dades extretes dels plafons exposats a la Mongia de Vilamajor dedicats a les campanes.

Bibliografia:

AVENTIN, M. *Vilamajor 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*. Barcelona, 1990.

A.A.D.D. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, volum II. Barcelona, 1999, p. 987.

A.A.D.D. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, volum III. Barcelona, 1999, p. 1.192.

A.A.D.D. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona. De Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, volum I. Barcelona, 2010, p. 97.

A.A.D.D. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona. De Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, volum IV. Barcelona, 2010, p. 1641-1650.

A.A.D.D. "Sant Pere de Vilamajor". *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Vallès Occidental. Vallès Oriental. Maresme*. Barcelona, 1984, p. 245-249.

BALVEY, T. "Palacio condal de Vilamajor". *La Vanguardia*. Barcelona, 4 d'agost de 1922 [Cardedeu, 22 de juliol de 1922], p. 7

BONNASSIE, P. *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 2. Economia i societat feudal*. Barcelona, 1981, p. 406.

CATALÀ ROCA, PERE. "Antic palau comtal o castell de Vilamajor". *Els castells catalans*, volum II. Barcelona, 1969, p. 281-286.

DALMASES, N. DE; JOSÉ I PITARCH. *Història de l'art català. Volum III. L'art gòtic. S. XIV-XV*. Barcelona, 1984, p. 258.

DURAN SANPERE, A. "Lluís Dalmau i Jaume Huguet". *Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*. Barcelona, 1975, p. 175.

"Excursió a Sant Pere de Vilamajor lo dia 26 de juny de 1881". *L'Excursionista*, I. Barcelona, 1881, p. 655-658.

"Excursió á Sant Pere de Vilamajor.- Diumenge dia 27 de Maig [de 1894] ". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, III-IV. Barcelona, 1894, p. 138-139

FÀBREGA, A. *Diplomatari de la catedral de Barcelona*. Barcelona, 1995, p. 317

GALÍ, D.; LÓPEZ MULLOR, A. *El campanar de l'església de Sant Julià de Coaner (Sant Mateu de Bages)*. Barcelona, SPAL, 23 de gener de 2004 [inèdit].

GALLARDO, ANTONI. *Del Mogent al Pla de la Calma*. Barcelona, 1938, p. 68-77.

GARRIGA, JOAQUIM. *Història de l'Art Català, Vol. IV. L'època del Renaixement. Segle XVI*. Barcelona, 1986, p. 64.

GUDIOL RICART, J.; AINAUD DE LASARTE, J. *Huguet*. Barcelona, 1958, p. 125.

Labor pastoral de un gran pontificado. Barcelona, 1962, p. 131.

MARTÍ BONET, J. M. *Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona. Vallès Oriental, volum I/1*. Barcelona, 1981, p. 298-310.

MAS, LLUÍS. "Sant Pere de Vilamajor". *Nostra comarca*, 43. Sabadell, Centre Excursionista del Vallès, juliol-setembre 1931, p. 47.

MUNDÓ, A. "El políptic dels béns i censos de Sant Pere de Vilamajor". *Archivo Histórico y Museo Fidel Fita, circular nº 9*. Arenys de mar, juny de 1961, p. 48-67.

POCH I RUESTES, J. *Vilamajor. Un poble forjat per comtes, capellans, pagesos i menestrals. Aportació a la seva història*. Sant Pere de Vilamajor, 2010.

PUIG Y CADAVALCH, J.; FALGUERA Y SIVILLA, A. DE; GODAY Y CASALS, J. *L'arquitectura romànica a Catalunya. Vol. II: del segle IX a l'XI*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983 (reedició), p. 389-392.

RIUS SERRA, J. *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés, I*. Barcelona, 1945, p. 21

Arxius consultats:

Arxiu de la Catedral de Barcelona:

Libri Antiquitatum, volum I, foli 6, document 9; volum IV, foli 140, document 34.

Arxiu de la Corona d'Aragó:

Cancelleria reial sobre Vilamajor.

Libro de enagenaciones del Real Patrimonio, tom VI, foli 1553 (Vilamajor).

Arxiu Diocesà de Barcelona:

Registre *Gratiarum*, volums de 1509-1513, 1578-1589 i 1592-1602.

Visites pastorals, tom 42, foli 58 bis (1567); tom 44, folis 65-67 (any 1574); tom 46, foli 24 (1583); tom 48, foli 58 bis (1597); tom 49, foli 119 (1588); tom 52, foli 31 (1591); tom 54, folis 17 (1595) i 106 (1668).

CAMPILLO, A. *Speculum titulorum ecclesiasticorum*, volum V. Barcelona, 1721-1779, folis 313-329 [manuscrit].

Mapes i plànols, Sant Pere de Vilamajor

Fons parroquial de Sant Pere de Vilamajor:

- Capsa 35, Junta d'obriers (1592-1617).
 - Capsa 36, llibre de l'obra (1591-1641).
 - Capsa 37, llibre de l'obra (1653-1693).
 - Capsa 38, llibre de l'obra (1727-1866).
 - Capsa 52, notícies històriques.
 - Capsa 53, història, delmes i notificacions.
 - Capsa 54, notícies històriques
 - Capsa 60, llibre particular parroquial.
 - Capsa 61, manuals notarians.
 - Capsa 130, capbreus.
 - Capsa 153, correspondència, albarans d'obra i història vària.
- Pergamins.

Arxiu Històric de Protocols Notarians de Barcelona:

Notari Nadal Castelló: manuals notarians dels anys 1579 a 1595.

Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar:

Políptic de Vilamajor

Apèndix documental:

Segles II-I aC: D'aquesta època data un relleu esculpit amb una figura de la deessa Artemis (Diana per als romans), denominat popularment com "la nena" i trobat al mas de Can Canal de Vilamajor el 1987, testimoni del poblament al terme en època iberoromana [Martí, 1987: 43].

872: Làpida datada d'aquest any, que estava encastada al costat de la porta de l'església, ara al Museu Diocesà de Barcelona, on hi ha gravat " † HIC JACET ORILA PRESBITER VIXIT XC ANS OBIIT ERA DCCCCX", que data l'antiguitat de la parròquia, la qual tingué categoria de doma. La primitiva església devia formar part del palau comtal [Gallardo, 1938: 69 i 73]. Des de la construcció del palau, la nova capella del palau quedava marcada amb la categoria de temple de patronat. El comte tenia poders per nomenar el capellà [Poch, 2010, 129]. La transcripció correcta és "† HIC REQUIESCIT ORILA PRESBITER VIXIT ANNOS LXXX, OBIIT ERA DCCCCX" [A.A.D.D., 1984: 246].

930, aproximadament: S'hauria consagrat una nova església de Vilamajor, coincidint amb la repoblació del Vallès després del 897, quan va morir Guifré el Pelós a Barcelona en la lluita contra els sarraïns de Lleida. De quinze o vint anys més tard data el políptic de Vilamajor, un document on el prevere Ervigi (esmentat com a "successor" perquè segurament era el següent rector que va viure la consagració) dóna notícia de les donacions fetes a l'església de Sant Pere el dia de la consagració. Entre altres, es dóna una peça de terra *iusta terra de Goma*, nom que podria provenir del germànic Gotomar llatinitzat a Gotomarus, tot i que l'existència del topònim Vilagoma, l'actual Vilanova de Vilamajor, fa dubtar de l'origen germànic del nom [Mundó, 1961: 57, 67].

941, 30 d'octubre: El comte Sunyer compra terres, cases, vinyes i boscos *in comitato Barchinonenses, in Vallense, vel infra termine de Villa Riffa* [Rifà, a Sant Antoni de Vilamajor, on hi ha una església dedicada a sant Jaume del 1098], que afronten *de partes circi in termino de Villa Brucarias, et de oriente in termino de Villa Maiore, et de meridie in termino de Alcozi et de occiduo in termino de carotitulo et de Molnellis* [Cartulari Sant Cugat del Vallès, I: 21].

975, 16 de setembre: Eldemar ven al seu germà Gotmar, ardiaca, unes cases al terme de Cerdanyola i a Vilamajor, *in alio loco, ubi dicunt Villa Maiore* [Fàbrega, 1995: 317].

1052-1076: Es data la part escrita del revers del pergamí del políptic de Vilamajor, consten els censos en espècie que es pagaven a l'església. S'hi esmenta *de Villamaiore ad ipsa canonica*, una canonja o grup de clergues fent vida en comú [Mundó, 1961: 52].

1057/1058: La comtessa Ermessenda jura fidelitat a Ramon Berenguer I pel comtat de Barcelona *excepto illo alodio quod ego habeo in Villa Maiore* [A.A.D.D., 1999: 987].

1065: Bonfill Seniofred dóna una unça d'or a l'església de Sant Pere de Vilamajor, amb destinació a una creu, *in cruce* [Bonassie, 1981: 406].

1076: Ermengol Samarell dóna un vas d'argent i forment a l'església de Sant Pere de Vilamajor, amb destinació a la pintura d'aquell temple, *ad picturam de eiusdem ecclesie* [Mundó, 1961: 63; Bonassie, 1981: 406].

1079, 17 de maig: Es documenta el palau de Vilamajor. En morir el comte Ramon Berenguer I va ser repartit entre els dos comtes bessons, Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II. Es reparteix *Vila Maior cum suis terminis et pertinentiis et cum quarta parte ecclesie Sancti Petri de Vila Maior et cum statica* [dret d'estada del comte al palau] *de ipso palatio quem ibi est* [A.A.D.D., 2010:97; Balvey, 1922].

1108, 25 de gener: El comte Ramon Berenguer III dóna les capellanies (capelles o beneficis fundats per alguna persona privada o oficial per atendre el servei d'una capella) que té en el bisbat de Barcelona pel seu avi, el comte Ramon Berenguer I (1023-1076), a la catedral de Barcelona i al bisbe Ramon. Es tractava de les capellanies de les esglésies de Sant Pere de Vilamajor, de Santa Maria de Caldes, de Sant Pere de Terrassa, de Sant Miquel d'Olèrdola, de Font-Rubí, de Sant Pere de Castellet, de Santa Maria de Piera i de totes les seves sufragànies. Des d'aquell moment, serà servida per dos beneficiats, coneguts com hebdomadaris o domers, perquè alternaven el servei per setmanes i la cura pastoral [Arxiu de la catedral de Barcelona, *Libri Antiquitatum*, volum I, foli 6, document 9; vol. IV, foli 140, document 34].

1142: La vila tenia mercat públic i notaria [Gallardo, 1938: 74].

1151, 25 de febrer: En l'inventari dels béns del comte de Barcelona Ramon Berenguer IV consta que a Vilamajor i en tots els seus termes té drets sobre 82 masos que li satisfan rendes, la meitat del delme, una farga, quare albergas i una gran propietat o dominicatura dita Vilagoma. Vilagoma podria ser una agrupació de cases nucli inicial de la vila nova que posteriorment es convertiria en el municipi independent de Sant Antoni de Vilamajor [Aventin, 1990, 2010: 96, 97].

1152, 1154 o 1157: En una d'aquestes dates, que es discuteix, va néixer l'infant Alfons, el futur Alfons I d'Aragó, fill de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona. i Peronella d'Aragó. Podria haver nascut a Vilamajor o a Osca, Gallardo diu que la tradició ho assegura de Vilamajor, que hi va ser criat i que la seva dida, Loreta, rebé regals en les visites que li feu la reina [T. Balvey, *La Vanguardia*, juliol de 1922; F. De Sagarra, conferència sobre el Palau Comtal de Vilamajor donada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres; Gallardo, 1938: 74].

1156, juny-1157, 25 d'abril: Relació dels drets comtals a la muntanya de Tagamanent i de les despeses de Vilamajor, *expletos de Vila Maiore*. La setmana del 3 de novembre *venit alfachim de Tortosa et venia del comte et Poncio, porter de la reina, qui venia cum illos, et I merchader et mecelemos [sarraïns] qui la cambra pintavan* [A.A.D.D., 2010: 1645]. L'estudiós Tomàs Balvey, apotecari de Cardedeu, assegura que el palau va ser reparat per Ramon Berenguer IV i que era molt magnífic; hi havia una cambra pintada per artistes sarraïns en aquesta data. Balvey diu "en un documento de 1157, se dice, que unos "muslines" pintaban una de sus habitaciones" (T. Balvey, *La Vanguardia*, juliol de 1922; F. De Sagarra, conferència sobre el Palau Comtal

de Vilamajor donada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres; Gallardo, 1938: 74].

1157, primera setmana de juny-1158, segona setmana de març: Peronella fa cinc visites a Vilamajor [Balvey, 1922].

1157, dilluns 20 de setembre: Peronella va regalar un porc i un sester de civada a la dida [Balvey, 1922].

1158, primera setmana de març: El batlle de Vilamajor va fer un regal a la dida anomenada Loreta per compte de Peronella [Balvey, 1922].

1158, març: Naixement de l'infant Alfons quan Peronella estava a Osca segons Ubieto [Català, 1969, 282].

1209, 9 de setembre: El rei Pere I dóna privilegi de franqueses als habitants presents i futurs de Vila Goma, o Vilanova: *habitoribus et habitaturis in Vilanove, quae dicitur Villa goma, que est in Parrochia Sancti Petri de Vilamajori*. Se'ls eximia de pagar els tributs d'exorquia, intestia, redempció de persones i franquesa per la venda de cases i terres [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, història, delmes i notificacions. Nota dels privilegis se enquantran en lo Archiu del Comú de Vilamajor].

1219, 4 de setembre: *petrus grunni tenens castru de villamaioris pro parte Domini Regis et Domini Nuno* renuncia al tribut de l'exòrquia de Pere Arnau, difunt, que corresponia al rei en favor de Pere Roig, germà de Pere Arnau. Segurament, Pere Grony, més que tenir el castell, o n'era batlle o devia haver obtingut les rendes reials de Vilamajor, per part de Jaume I i el regent de la Corona d'Aragó en la seva minoria, Nunyo Sans, comte de Rosselló i Cerdanya [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, pergami 19, 1219].

1233: Es documenta la figura del monjo, beneficiari de la candela de Sant Miquel, que havia de residir prop de l'església i s'ocupava de celebrar deu misses l'any, tocar o fer tocar campanes en cas de tempesta, tocar diàriament les tres oracions o obrir i tancar l'església. Des de temps immemorial vivia en una casa del costat de ponent de l'església, anomenada Mongia, que entre els segles XIX i XX va servir d'escola i presó. Després de la guerra civil va ser enderrocat i en el solar s'hi va construir el nou edifici de Punt d'informació del Parc Natural del Montseny [Poch, 2010: 34,35, 38, 39].

1266, 10 de desembre: Els hebdomadaris de l'església de Vilamajor concedeixen en emfiteusi a en Ferrer el mas que habita i algunes cases, entre les quals n'hi ha *in sacra villa villemajoris: [...] ferrari ipsum mansum in quo nunc habitatis et domibus et trilia eiusdem contigua et com duabus peciis que sunt super [...] et domibus [...] habetis in sacra villa villemajoris* [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, pergami 50, 1266].

1272: S'esmenta *termino castru Villemajoris* en la carta de població de Cardedeu [Català, 1969: 284].

1281: En un capbreu de les rendes reials a la parròquia de Vilamajor i Santa Susana i la rodalia d'aquest terme, fet per Guillem Berau, prevere i notari públic

de Vilamajor, per manament del batlle de Vilamajor, lloc tingut pel rei. S'esmenten les afrontacions del terme, els homes del qual tenen servitud i protecció des del Montseny fins a la Roca, sobre llenya, fusta, carbó, cacera i tota la fusta que necessitin fins al litoral del mar cap a migdia. També s'esmenta que els homes que viuen a la sagrera, que és alou de Sant Pere de Vilamajor, facin cavalcada com els homes del rei a Vilamajor: *homines omnes qui morantur in sacraria que est alodiu sancti Petri de Villamaioris faciunt host et cavalcada quoniam homines domini regis de Vilamaioris*. Consta que en Pere Francesc, home d'església, té una farga *intus mura sacrarie villamayor*.

El *mansum de fersses est alodium ecclesie sancti petri villemayoris omnium hominibus habitantibus ibi properum et [...] et est sub protectione et deffensione castri villemayoris et domini regis facit XII denarios domini Regi vel baiulo villemayoris pro guarda in festo natalis quod possit exire de dicta guarda quando voluerit*. El mas Fersses, alou de l'església i com tots els habitants propers està sota la protecció i defensa del castell de Vilamajor, dona 12 diners al rei o batlle per la guarda del castell el dia de Nadal i pot sortir de dita guarda quan vulgui. Pelegrí de Vilanova, home del rei, té feixes de terra i cases a Vilanova. Una feixa es troba més enllà de la riera, la de Vallserena, davant les cases del palau de Vilanova *ultra rieriam ante domos palacii de Villanova* [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capbreus, capbreu reial de 1281].

1392, 23 de juliol: El rei Joan I dona la categoria de "carrer" de Barcelona a Vilamajor, o sia, que tingui els mateixos privilegis [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, nota dels privilegis se enquantran en lo Archiu del Comú de Vilamajor].

1410, 2 de març: Pere Aulina, saig de Vilamajor, anuncia que "ara hoyats de part de batla del senyor Rey que tot hom qui tallás naguns [alguns] magranés del vall de força de vilamaior e totas cabras e bestiar qui entrás ni pasturás que pagaria X solidos de bant los quals fassan los V solidos del honrat batla e los altrás V solidos de la obra del mur de la dita força" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, caps 130, capbreus. Llibre del batlle Raimon Ribalta, 1410-1423].

1412, 10 de maig: Miquel Estaper fa homenatge a Bartomeu Miró, al qual li ha de tornar 10 lliures, *intus sacrariam dicte ville maioris* i no en podrà sortir si no és per voluntat del batlle [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, caps 130, capbreus. Llibre del batlle Raimon Ribalta, 1410-1423].

1412, 22 de maig: s'esmenta *raymundo de ribalta baiulo ville maioris in cellaria villemaior*, el batlle de Vilamajor a la cellera, o sagrera, de Vilamajor [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, caps 130, capbreus. Llibre del batlle Raimon Ribalta, 1410-1423].

1416, 27 de gener: En Llorenç Bachs, batlle de Vilamajor, de Cardedeu, de Santa Susanna i del Fou pel senyor rei, cita "dins X dies primers vinents compereguen devant lo dit honorable batle dins lo mur de Vila maior", a Antoni Palau, fill d'en Palau de Granollers i Julià Rupit de Dosrius per alguns crims i excessos comesos per ells dins la dita batllia [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, caps 130, capbreus. Llibre del batlle Raimon Ribalta, 1410-1423].

1417, 26 d'abril: Jaume Romaguera, batlle de Vilamajor i de Cardedeu pel senyor rei, fa una crida als procuradors de la parròquia de Vilamajor "que al entrant de la sagrera de vilamajor aja dos ponts per los quals entren en la dita sagrera los quals ponts stigen en gran perill per ço com son molt desfets e enderroquats". Els mana que "daci a la primavera vinent festa de cinquemaiats adobats ho fets adobar los dits ponts ab bones bigues de roure e ab envans de cada part en altre" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 130, capbreus. Llibre del batlle Raimon Ribalta, 1410-1423].

1421, 12 de juny: Visita pastoral a l'església, on consten els altars de Sant Pere, de Santa Maria, ambdós de pedra, de Sant Miquel i de Sant Jaume [Poch, 2010: 198, 199].

1448: Un fort terratrèmol va malmetre el castell de Vilamajor, la sagrera i les muralles, però no la torre roja. En bibliografia de terratrèmols no apareix aquesta dada, sí que es va destruir el veí castell de Llinars del Vallès per efecte d'un terratrèmol el 25 de maig de 1448 [web Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor; Poch, 2010: 132].

1466, 8 de juny: El pintor Jaume Huguet signa el contracte d'un retaule de la Verge per a l'església de Vilamajor per valor de 24 lliures. El preu més baix d'una de les obres d'aquell pintor, que indica que no seria de grans mides; el retaule de Santa Maria del Mar costà 75 lliures, el de Sant Esteve de la catedral de Barcelona, 192 lliures i el del convent de Sant Agustí Vell, anomenat dels blanquers, 1.110 lliures [Duran Sanpere, A. "Lluís Dalmau i Jaume Huguet". *Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*. Barcelona, 1975, p. 175; Gudiol Ricart, J.; Ainaud de Lasarte, J. *Huguet*. Barcelona, 1958, p. 125].

1470, 6 de juny: Joan Riera, batlle del terme de Vilamajor, fa saber a Martí Gol, altrament dit Reverter, de la parròquia de Sant Sadurn de Noya, i a Bernat Gomita, de Llinars, que "comparegan en la forsa de Vilamajor devant lo dit honorable batlle per fer testimoni" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 52, notícies històriques, registre del batlle de Vilamajor i de Cardedeu, segles xv i xvi].

1470, 1 de juliol: El batlle, a requesta dels procuradors i l'obre de Vilamajor, mana "que naguy no gos puyar an les teulades de la sagrera per aver pilotas III ab canes III ab perxes III ab altre cosa sots pena de V sous" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 52, notícies històriques, registre del batlle de Vilamajor i de Cardedeu, segles xv i xvi].

1488, 20 d'agost: Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, lloga per dos anys a Joan Puigdarrós, sabater en la "fforsa de Vilamaior", "la case mia nova de la fforsa"; al cap de dos anys devia les 2 lliures i 8 sous acordades pel lloguer [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capbreus, llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, 1491].

1491, 1 de juliol: En el llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, consta que va pactar el pagament de 9 florins l'any amb Pere Pons Gual "per a tocar los senys", o

campanes [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capbreus, llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, 1491].

1491, 20 d'agost: Jaume Ferrer, altrament dit Gual de la Torre, devia 3 sous a la Doma de Vilamajor "per les dues cases e terra te a la fforsa" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capbreus, llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, 1491].

1491, 20 de novembre: S'esmenta la "plasseta de la fforsa" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capbreus, llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, 1491].

1500: El consell general de la vila es convocava a "rapicament de senys". Consta "en Pere riera texidor de la fforsa de Vilamaior" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capbreus, llibre de comptes de Martí Gual de Vilarrasa, notari i beneficiat de les esglésies de Vilamajor i de Campins, 1500].

1501: Data en una creu d'arenisca vermella que hi havia a l'entrada del cementiri de l'església, amb l'escut de la família Gol de Vilarrasa (una guatlla i un escacat disposats en faixa) [Gallardo, 1938: 69].

1513, 2 de febrer: Contracte entre els obrers i el pintor Joan Gascó, de Vic (Tafalla, Navarra ?-Vic, 1529), per fer el retaule major de l'església, que es va cremar el 1936. El 1664 se li va afegir un sagrari i unes grades [Poch, 2010: 139-141]. Feia uns 5 metres d'amplada per uns 13 d'alçada, comptant-hi les grades i el pinacle central que el coronava; aquestes mides es poden calcular a partir d'una fotografia del retaule col·locat a l'església actual, conservada a l'arxiu SPAL, del 19 de juliol de 1936.

1555: Construcció d'una capella dedicada a sant Antoni, patró dels traginers en el nucli de Sant Antoni de Vilamajor. Aquest municipi es va anar formant en la cruïlla de dos camins que conduïen a França i Barcelona. Al segle XIII hi havia un petit nucli de cases que envoltaven una plaça [Poch, 2010: 144].

1557: En una ordre del govern es prohibeix treure pedra del palau comtal com no sigui per a l'obra de l'església, que probablement s'estaria construint, segons un document de l'arxiu parroquial. Gallardo interpreta que el palau estava abandonat i que les seves despulles servien per a la construcció de la nova església [Gallardo, 1938: 73 i 74].

1574, 15 de maig: Visita pastoral a l'església de Vilamajor, que té l'altar major i els de Santa Maria, Sant Miquel, de Sant Jaume i dels Sant Marcial i Sebastià. També consta de cor i es mana que s'hi faci una sagristia [ADB, visites pastorals, tom 44, folis 65-67].

1581, 2 de maig: Llicència per a la construcció d'una nova església, l'actual [Gallardo, 1938: 73].

El bisbe de Barcelona, Dimas Loris, dóna llicència per construir una nova església perquè l'existent és vella, antiga i de poca capacitat per a la multitud de gent que assisteix als oficis i també per altres causes que va esmentar el bisbe predecessor, Martín Martínez del Villar (bisbe de Barcelona, 1573-1575), en una visita pastoral. En aquesta mateixa visita va manar que es bastís un nou temple on hi havia el vell i també ocupant una part del cementiri, on s'havia de construir l'absis en el qual es traslladaria el santíssim sagrament des de l'església antiga per fer les primers oficis, que es derruís l'església vella fins als fonaments i que les seves pedres s'aprofitessin per construir la nova.

"Dictam ecclesiam parrochiam longiorem et latiore in loco in quo dicta ecclesiam parrochiam vetusta est constructa construere et edificare sub eiusdem invocatio sancti petri et partem cementerii eiusdem ecclesia vetusta contigui ei solum in quo ad amplitudinem dicte nove ecclesia esset necessarium capere ei partem cementerii pro edificatione dicte nove ecclesia occupatam in alia parte condecete extendere et ampliare solum quod in quo dicta nova ecclesia edificabitur. [...] In parte dicti cementerii dicte ecclesia parrochialis vetusta in dicta parte cementerii novitur construenda transferre et mutande et edificatum capud dicte ecclesie nove et altare sanctum sacramentum eum illo qua de reverentio et honore remutare et transferre missas et divina officia celebrare fontes baptismales et altaria dicte ecclesia parrochialis vetusta in dicto capite eiusdem ecclesia nove fabricande mutari. Et factis dictam ecclesiam parrochiam vetustam dirruere lapidesque eiusdem in fundamento vel in alia parte edificii dicte ecclesie nove ponere".

[ADB, registre Gratiarum 1578-1589, foli 157]

1584, 11 de desembre: Joan de Zúñiga, comte de Miranda i lloctinent general, dóna permís al síndic i a la Universitat de Vilamajor de poder manllevar [pedra] per fer l'església. Document fet pel notari de Barcelona Nadal Castelló, que no s'ha conservat [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsa 52, notícies històriques, 1584].

1592-1617: Les reunions per elegir els jurats i el consell ordinari de la parròquia se celebren en el porxo del cementiri de l'església: "en lo fosar cubert de la present iglesia" (30 de març de 1592); "en lo fosar, o, porxo de la iglesia" (28 de desembre de 1592); "en lo porxo del fosar de la dita iglesia" (19 d'abril de 1593); "en lo portxo y fosar de la iglesia" (28 de desembre de 1595); "en lo porxo de la iglesia" (28 de desembre de 1607); "en lo porcho de la iglesia" (28 de setembre de 1616 i 29 de desembre de 1617) [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, Junta d'obres (1592-1617)].

Finals del segle XVI: Obra de l'actual església [Gallardo, 1938: 69].

"En la construcció posterior de l'església actual, en el mateix espai del castell, es va explicar i ampliar la superfície per a construir-hi l'absis, la qual cosa comportà l'enderrocament d'una part de la muralla" [Poch, 2010: 62].

1591, juliol: Es paguen 2 sous al serrador Jaume "per lo serrar dels albes per la iglesia" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1595?: "Vosaltres francesc Clavell i Jaume gual del bosc síndics de la fàbrica de la església de Vilamajor que no siau creats síndics per fer passar avant la obre de dita església tenint obligatio per dit efecte de dar manobre al mestre y

sos jornalers y tot lo que es menester per fer passar avant la obra de la isglesia perque lo mestre y sos jornalers no estiguen en vagua a costas de dit terme". Aquells dos síndics havien signat el contracte amb el mestre de cases Joan Salvador, de Mataró, per a la construcció de l'església, però després es van elegir altres síndics en lloc seu i això va esdevenir un problema, ja que la seva revocació no va ser comunicada a Salvador i no tenien poders per complir la part del contracte amb Salvador tocant a la Universitat. Per tot això es va comunicar la revocació [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, història, delmes i notificacions. Document sense data, de 1595?, sobre revocació de síndics, no per motiu de donar mà d'obra al mestre de la construcció de l'església pels síndics de la fàbrica de l'església de Vilamajor].

1595?: El mestre Joan Salvador no pot continuar l'obra de l'església perquè li manca material que els síndics havien pactat aportar a peu d'obra, fet que no han complert. Aleshores els síndics s'hauran d'encarregar de llogar fadrins per portar el material [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, història, delmes i notificacions. Document sense data, de 1595?, sobre el pacte de portar material a peu d'obra per continuar la construcció de l'església].

1595, 10 de març: Es convoca els homes de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor a so de campanes *in loco vulgo dicto lo portal del mur dicta parroquia ville maioris*, per tractar el pagament a mestre Joan, encarregat de la construcció de l'església, de 300 lliures "per raho de les tragines [transport de material], y apres obrant lo dit mestre joan y posant les claus [de volta] nos cauen a pagar altres tres centes liures" que calia satisfer el mes de maig vinent. Se soluciona imposant el tribut del vintè [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, història, delmes i notificacions. Reunió del consell de la vila, 10 de març de 1595].

1595, maig: Es paga 1 lliura i 5 sous "per lo adobar el camí y entrada de la isglesia" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1595, 30 de juliol: S'esmenta la *franchetudinem de vilanova [...] olim vilagoma*, les franqueses de Vilanova, antigament Vilagoma. [Poch, 2010: 121].

1595, 6 de novembre: Reunió del consell de la vila "fet y celebrat dins de la iglesia nova de la parrochia de vilamaior". Es va donar poder alls síndics elegits, Joan Derrocada i Jaume Gual del Bosch, "de tractar y fer qualsevol pactas tractas y avinensas ab lo dit mestra Joan Salvador mestre de cases per lo que demanava de las milloras de las gruxas de les parets". S'havia pactat que Salvador acabés de construir "totas las parets de dita sglesia nova axi sperons com tanques y las que fan [van] a fer fins a la cuberta de la nau maior [...] ab lo matex grux fins assi [...] de quatre palms de grux". Però el mestre de cases demanava que aquesta millora de l'obra li fos pagada, ja que fins a aquella alçada havia fet les parets més gruixudes del que se li havia contractat. Els síndics van demanar consell a Joan Pons, mestre de cases de Sant Feliu de Codines, que va inspeccionar l'obra i donar raó a Salvador. Es va pactar pagar-li 140 lliures més de les acordades, preu assignat a les millores a fer, i que també inclouria una espitllera de pedra picada a la part de ponent, com la que estava obligat a fer a la part de llevant, amb pedra de Vilalba Sasserra,

aportada pels síndics [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, manuals notarial. Manual del rector Gervasi Vila, 1595, foli 83].

1595, 12 de desembre: Es dóna llicència per celebrar missa en el nou altar de fusta sota invocació de sant Jacint construït en l'església de Sant Pere de Vilamajor [ADB, registre *Gratiarum* 1592-1602, foli 171].

1596, 17 de juny: Joan Salvador signa àpoca, o rebut, de doscentes lliures pagades pels síndics de la universitat, com a paga "de assentar les tres claus de dita església nova" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, manuals notarial. Manual del rector Gervasi Vila, 1595, folis 30v-33].

1597, 3 de febrer: Es paguen 3 sous de "la corda per lo cor" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1598, agost: es paga 1 lliura i 16 sous "per lo tochador del temps". Es tracta de tocar la campana grossa de dalt del campanar, denominada dels Apòstols, quan hi ha tempesta [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1599, març: Es paguen 6 lliures i 12 sous per "trenta tres quintas de guix a nen canal de bigues per compte de mestre joan" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1599, 3 de juliol: El bisbat de Barcelona dóna el permís per traslladar el Santíssim Sagrament des de l'església vella a la nova, que estaven bastant aprop: "Vos de licentia Reverendum dominum Episcopum Barchinonensi predefuncti de novo construere et edificari fecistis ecclesiam parrochiam sancti petri de vilamajor satis prope ecclesiam parrochiam veterem et magnopere cupites et desideratus de dicta ecclesiam veteri ad novam transferri sanctissimum corpus domini nostri Jesuchristi et in eadem et capellas eiusdem missas et divina officia celebrare seu celebrari facere si noster circa predicta sufragetur assensus." [ADB, registre *Gratiarum* 1592-1801, foli 32]

1599, octubre: Es paguen 3 lliures i 4 sous "per lo mudar dels retaules y per fer los puntapeus detras altar". També s'adoba "el pilar de la campana". En aquesta data també consta una quantitat indeterminada de calç, sorra, jàsseres, llates, claus i teules per cobrir l'església (s'esmenta Jaume Casanoves per serrar les llates i cobrir l'església) i fer la paret del fossar. Es compra un pany per la sagristia [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1600: Data gravada en una pedra de la façana principal del temple. El bisbe Alfons Coloma efectua una visita pastoral i veié les obres d'una església no acabada que anava fins l'altar del Roser per una banda i del portal que anava al cementiri fins a fora l'església. Procedí a la benedicció [Poch, 2010: 134].

100, 8 d'octubre: Es paga 1 sou i 16 diners "per la tancadura per la porta nova" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1600, 19 d'octubre: Es beneeix la nova església [Gallardo, 1938: 73]
El mateix dia també "se beneí lo cap del fossar mes prop de la iglesia nova"
[ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1600, 13? de novembre: "se paga per lo fer de la paret del sementiri a mestre Planell de Cardedeu sis lliures" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1600, 26 de novembre: "se ha donat a en francesc per fer la manobra de fer adobar la iglesia...1 sou"

"una lliura y sinch sous y sis [diners] per lo port de la caus [calç] y per part de sorra y jornall per lo fonament detras la isglesia lo que te rebut Joan ferres.

"Item per lo adobar de la capella de sant hiasinto a mestre lleonart planell...2 sous 6 diners".

"Item per acabar de cloure los fonaments".

"Per lo fer de las portas a nen cucurella...5 sous 6 diners".

[ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1602, octubre: Es paga 1 lliura i 5 sous "per treure la terra de darrera la isglesia" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1603, juliol: Es paga 1 lliura "per teules y los ports a planell de la força" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1604: Data gravada en una pedra encastada a la façana principal del temple, que segurament data la finalització de l'obra de fàbrica, s'hi llegeix. "FETA EN MARS DE 1604".

1605, 2 octubre: Es paga al mestre Lleonart Planell de Cardedeu i a manobres 4 lliures "per adobar lo campanar" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1606, 5 de febrer: Es paguen 11 sous "per recobrir la teulada de la iglesia per dos jornals y la despesa" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1607, 10 de juny: Els síndics posen a subhasta el quarantè dels fruits que es cullen a la parròquia per "effecte de redressar la iglesia y fer la porxada de aquella", o sia, remuntar-la i fer la coberta [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, manuals notariaus. Manual del rector Geroni Ripoll, 1606-1607, folis 40v-42v].

1607, 2 de setembre: Es paga 1 lliura i 12 sous a en Texidor "per lo tocar la campana del temporall" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1608: "En l'any 1608 los Senyors Obrers de aquesta parròquia demanaren al govern de Sa Majestat permís per trauer tota la pedra que fos menester del castell ó fortalesa titulada la Forsa, per concloure la obra de la Yglesia, cual

permis sels fou concedit; y de aquí se veu lo perque se diu la Forsa aquesta parroquia que es per haverhi hagut una gran fortalesa" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

Simposa l'impost del quarantè dels fruits per fer la porxada de l'església [Poch, 2010: 135].

1609, 18 de gener: Es paguen 7 sous i 6 diners "per recobrir al mestre" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1609, 25 de gener: Es paga 1 lliura i 8 sous per "50 teules per recobrir" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1609, 9 de setembre: Concòrdia per fer la coberta de l'església entre els síndics de la fàbrica de l'església, Jaume Gual del Bosc i Joan Derrocada, i Guillem Gori, fuster de Vilamajor pel preu de 40 lliures. Es tracta de "fabricar y obrar la fusta se ha de menester per lo tecto com son gaferes, bigues y lateres [...]. Item que les bigues sera menester per lo sostre de comunidor agen de ser bosaladas [bocellades o motllurades] [...]. Item haja de fer sinch finestres ço es quatra al segon sostre de lo comunidor y una en la cambra del dit comunidor [...]. Item aja de fer dues portes ço es una baix al cargol y la altra en la cambra [...]. Item haja de fer la agulla del comunidor de la alsada diran los mestres que la obra requerira" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, manuals notariais. Manual del rector Joan Novell, 1608, folis 66v-67v].

1610: S'acaba l'església [Gallardo, 1983: 73].

1613, 29 de gener: En un capbreu de la rectoria de Vilamajor consta "la muralla de Vilamajor" i "lo vall de dita parròquia" com afrontacions d'una terra i d'una casa que tenia Francesc Torrella, i també que la part nord-occidental de l'actual església antigament havia estat ocupada per cases. La terra es trobava "prop la muralla de Vilamajor [...] termina a llevant ab lo vall [...] a tramuntana ab lo vall de dita parrochia". La casa afrontava "a llevant part ab la iglesia de dita parrochia olim [antigament] empero en las casa de ... [sic] vidal [...] a mitxdia ab lo camí publich que allí passa olim empero la casa dels graners [...] a tremuntana ab la muralla de Vilamajor" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, caps de notícies històriques, capbreu de la rectoria de Vilamajor, 1612-1613]

1619, 17 de març: Consta que es paguen 2 lliures i 13 sous "per una tancadura per la yglesia vella", (l'església vella encara estava dempeus?) [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1620: Es paguen 12 posts per al campanar i 1 lliura i 18 sous "a nen soler per ensostrar lo campanar" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1621, 1 de setembre: Es paga 1 lliura per 6 quintars de guix (245 quilos) per "adob del caragol del campanar" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1625: Un pal de pi per adobar l'escala del campanar [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1633, 13 de març: Consell general de la vila a l'església i es determina el següent: que en Domènec Raurell pagui les obres del cor amb volta grassa de rajola i arcs de pedra picada i clau com a les altres voltes; que s'emblanquini amb paleta les parets interiors i altar de l'estança de l'església; que es rebati amb sorra i calç les parets exteriors de dita estança i que taponin els portals de la porxada que donen sobre la sagristia; que dit Domènec ha de cobrir amb la seva teula l'església per mor de la pluja [Poch, 2010: 138].

1634: El rector Rafel Derrocada, convertí en rectoria una casa que havia heretat; el 1991 es convertí en centre d'art [Poch, 2010: 158, 173-175].

1635: Es demana preu per fer el portal de l'església amb pedra de Girona [Poch, 2010: 138].

1636, 26 d'octubre: Es paguen 16 sous a Pol de Palau "per adobar la campana de demunt" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1639: El consell general de la vila aprova una despesa de 24 lliures, 18 sous i 6 diners per fortificar l'església i uns quatre homes es posicionen que no es pot col·laborar amb l'exèrcit quan s'està fent l'església, aquest és el clam del poble [Poch, 2010: 115].

1640, 15 de gener: Es convoquen els veïns a treballar gratuïtament per acabar les obres del fossar [Poch, 2010: 138].

1640, 8 de juliol: Al mestre de cases anomenat Junqueres se li paga 1 lliura i 4 sous "per adobar la volta del campanar y posar las curriolas y adobar lo paviment de l'església" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1591-1641)].

1653: L'església paga per "treure la carniceria de davant la església i ferla on avui està". El mestre de cases Geroni Brumugues fa un "aposeno entre arxiu i comunidor i finestra per tenir el blat de la sagristia" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1654: Es paguen 14 lliures i 6 sous al mestre de cases Antoni Brumugues "per alsar teuladas capellas, adobar las porxadas y comunidor y tapan los ventanals del campanar" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1655: Es paguen 8 lliures al mestre Junqueres per fer un portal des de l'escala del cor al campanar. El fuster Joan Cucurella fa la porta, i també una finestra al graner [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1656: Es compra una corda per tocar les campanes des de l'escala del cor [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1656, 28 de juny: Es fa un ban publicat a la plaça de la "fortitudinis" [Poch, 2010: 93].

1657, 25 de juliol: El mestre Geroni Brumugues i el seu germà Antoni cobren per arreglar les voltes i carcanyols del cor que eren espatllats [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1658, 17 de gener: Es paga 1 lliura i 10 sous a Jacint Angles, manyà, per un forrellat i pany amb dues claus per la porta de fora del campanar [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1658, 20 d'abril: Es paguen 8 sous i 6 diners a Caterina Noguera i a Cecília March per haver ajudat a la manobra de l'església quan feien l'altar dels Àngels [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1658, 24 de febrer: el mestre fuster Miquel Pol fa la porta del campanar per entrar a la part de fora i la porta vella del portal de dintre s'aprofita per al portal nou [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1658, 21 de desembre: "a Juan Bosch y Salvi Bosch courers de Vich per mans de fer la campana petita beneida sots patrocini de santa Cecilia la qual es de pes de 3 quintars 2 roves 16 lliures [151 quilos] feuse en Collsabadell [veïnat de Llinars del Vallès]...15 lliures" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1659, 19 de març a 6 de juny: Al cementiri del davant de l'església es fa un porxo per vendre pa, amb arcs de rajola i 583 teules [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1660, 18 de març: El mestre Pol cobra 1 lliura i 14 sous "per fer la escala del campanar" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1662, 27 de maig-1663, 30 de maig: Pagaments a Salvador Alió, fuster de Canet, pels retaules del Sant Crist i dels Àngels. En l'obra també participa l'escultor de Barcelona Joan Roig i Bernat Colobrants, daurador de Centelles, en el retaule del Sant Crist [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1663: "En l'any 1663 se acabá de fabricá la Yglesia de la present parroquia sen tradició que la primitiva y campanar actual datan del tems de Carlomagno" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1663, 2 de novembre: "A Jaume Junqueres mestre de casas per obrir la finestra y ohido [oïdor] de dita campana [dels apòstols] que era molt estreta per los jornals de 25-26-27-29-30-31 e igual la tarda del Diumenge passat y mati de Tots sants y dos jornals que encara y ha de treballar a raó 14 sous per jornal per esser la feina perillosa y per sa despesa....5 lliures 6 sous [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1668, 21 de març: Consten 384 teules per adobar les teulades de l'església i reparar el dany que va fer el vent el 18 de desembre passat [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1668, abril: El mestre Junqueres havia fet "las bastidas y lo pla del rellotge que feu en lo campanar"[ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1668, 2 de juny: Visita pastoral a l'església de Vilamajor, que té l'altar major i els de Sant Miquel, de Sant Marcial, de Santa Maria, de Sant Jacint, dels Sants Isidre, Abdón i Senén, del Sant Crucifix i dels Sants Jaume i Joan [ADB, visites pastorals, tom 54, foli 106].

1668, 29 d'octubre: "ha pagat lo Rector a Pau Riba per bon compte dels jornals ha treballat en arrancar los fonaments de la iglesia vella des del portal de la Iglesia fins al campanar....10 sous" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1669, 28 de març: "a Joseph Otzet mestre de cases per 9 jornals ha treballat en la Iglesia ço es en muntar [aixecar] la paret de la porta del campanar y fery la volta grassa [volta feta amb pedra i morter] y cubrir lo comunidor ab teula seca per remiendo fins que si muden las bigas y se desfassa lo cubert a modo de terrat que no pot tenir la aygua a 10 sous entre jornal a raó 6 sous y despesa a 4 sous....4 lliures 10 sous [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1669, 21 d'abril: Es paguen 44 lliures a Bernat Colobrants, daurador de Centelles, per daurar els altars dels Sants Àngels i de Sant Jaume [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1669, 11 de maig: Es paguen 16 sous "a Pere Canal per dos bigas de roure per fer uns permodols dintre del campanar per tenir fusta del monument" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1669, 20 de juny: Comptes del que es deu a Bernat Colobrants de les 1.074 lliures i 18 sous per tota la feina que ha fet a l'església en daurar els retaules del Sant Crist; de Sant Isidre; dels Sants Àngels Miquel, Gabriel, Rafel i Custodi; dels Sants Jaume, Joan Baptista i Joan Evangelista; acabar de pintar les històries del retaule de Sant Isidre; pintar i daurar els costats i "remato" del retaule major [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1669, 14 de juliol: "la claraboya de la iglesia de la O que algun mal ayre rompé als 14 de juliol de 1669 ab un temporal hi hagué". El mestre Junqueres la va haver de baixar per arreglar-la.

30 de juliol de 1669: Es paguen 12 sous "per pujar dos jassaras de om a la porchada de la iglesia" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1669, 12 de setembre-1670, 10 de març: El mestre de cases Josep Otzet s'encarrega de cobrir el comunidor [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1669, març: Jaume Vila presta teules "per fer la volta sobre lo portal del campanar" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1673: "Per 290 teulas doblas grans a raó 1 sou teula servexen per adobar las serraderas [carener o ràfec] de la iglesia y penjants de la clau major sobre la porchada"

"Vint quarteras de cals en esquerdas per adobar la iglesia y fer una volta grassa en lo comunidor que la feu Giralt La viola mestre de casas francès"

[ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1675-1678: Es construeix una nova sagristia al costat de llevant de les dues capelles més septentrionals del temple, que el 1862 seria acondiciada com a capella del Santíssim. Hi treballen els mestres de cases Giralt La Viola i Jaume Junqueres. El 14 de setembre de 1675 se n'obren els fonaments. El 21 i 29 de setembre següent es paguen 9 lliures a Esteve Filbar i a Esteve Pruna del preu fet "de espallar la torre rodona de la muralla fins al terraplè per valerse la Iglesia de la pedra vella pera fer la sagristia [...] la qual torre espallaren ab deset jornals entre tots dos". Aquell mateix dia 21 es pagaven 8 lliures, 1 sou i 9 diners a Pere Canal "de rossegar la pedra de la torre al peu de obra de la sagristia". L'abril de 1677 es paga per les voltes de la sagristia nova [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1679, juny: Es porta un retaule del convent de Santa Caterina de Barcelona dedicat a sant Tomàs i el vell de Sant Marçal es porta a l'ermita de Sant Lleir [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1633-1682)].

1731: S'adoben "les teulades de les capelles del buc de l'església i principalment la culaza [culassa o part posterior]" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1733-1734: El mestre anomenat Libori pinta l'església [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1773, juny i novembre: El mestre Domingo Casanovas fa "lo quarto del relotge" i "acaba de posar lo relotge" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1776: Es fa la "campana grossa de demunt" a Granollers, pel preu de 477 lliures 2 sous i 7 diners. La campana vella pesava 14 quintars, 1 arrova i 1 lliura (591,8 quilos), es van afegir deu quintars i comptant la disminució del metall a la fosa de 3 arrovas i 18 lliures, la campana nova va pesar gairebé el doble, 23 quintars i 1 arrova (964,9 quilos) [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

La campana vella va durar des del 27 de maig de 1568 fins al 1771, quan es va trencar tocant per tempesta. La nova va ser beneïda pel bisbe de Barcelona

Gavino de Valladares davant del portal del cementiri el dia 6 de juliol de 1776. Estava dedicada al sant Tomàs apòstol i sant Antoni de Pàdua i portava la inscripció "Christus vincit, Christus Regnat, Christus Imperat, ad omni malo nos defendat. Amen" [Crist venç, Crist regna, Crist impera, de tot mal ens defensi. Amen]. Estava a la part nord de la part superior del campanar i, juntament amb la campana petita, és la que es va salvar durant la Guerra Civil, ja que tocaven les hores [Poch, 2010: 130]. El 1777 consta que la campana es va anar a buscar a Granollers, que els germans Ozerans, fusters, van fer el contrapès i van pujar la campana i que Domingo Casanovas va "compondrer lo finestral de la campana nova" i que es paga "al ciego per menar lo relotge" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1779: Es paguen 7 sous i 6 diners "Al mestre de casas per picar lo piló del relotge" i s'adoba el rellotge [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1792: Data gravada en una pedra del terra de la rampa que puja a l'església, que dóna la cronologia d'aquest accés, que era un monòlit amb una creu de ferro, element metàl·lic que va ser tret i guardat a la rectoria [Gallardo, 1938: 69].

1826, 28 de juny: El reverent Domènec Torras beneí davant el porxo del portal de l'església la campana dita de davall (migdia) en honor de sant Pere apòstol i santa Rosa: "Sancte Petre ora pro nobis. A fulgore et tempestate libera nos Domine", Sant Pere, ora per nosaltres. Senyor, allibereu-nos del llamp i la tempesta [Poch, 2010: 130].

1852: Josep Sagrera s'encarrega d'emblanquinar l'església, donar color de pedra als arcs i sospedrar els fonaments de la part de ponent [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1854: En els comptes de despeses consta "adops de la campana de Vall" i "Escala del campanar" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1858: Es col·loca una nova campana, fosa pel couer barceloní Isidre Pallés. La vella s'havia trencat el 1809 tocant a morts [Poch, 2010: 130].

1862: Consten despeses per a la capella del Santíssim, que s'acondiciona en un l'espai de la sagristia aixecada entre 1675 i 1678. El fuster Pau Bernils fa l'altar, el daura Manuel Ybran i es compra una imatge de la Verge. Hi intervé el paleta Francesc Ozerans, que també fa el paviment del temple conjuntament amb el paleta Francesc Sabater. Com a material consta calç, totxos i guix per valor de 163 rals; el mateix any es compren 3.000 totxos quadrats de pam i mig, que valen 900 rals, tot i que no se n'indica la destinació [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre de l'obra (1727-1866)].

1868-1895: Consten les actuacions següents. "fer adobar la campana grossa que estava a pun de caurer per haberseli trencat l'ànima ó sia la clavia del mitx y algunas abrasaderas; per recompondrer moltes vegadas lo rellotge del campanar, la escala del caragol de idem y fer fer una cag. o sia una comuna en

la entrada del mateix" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1870, 15 de novembre: El rector Llorenç Valls fa paredar el portal del cementiri, a la façana de llevant el temple i en fa obrir un altre adosat a l'angle sud-oest del campanar [Poch, 2010: 148].

1880, 19 de març: S'inaugura l'altar de Sant Josep, fet l'any anterior pels fusters Joan, Llorenç i Francesc Pinós, pare i fills, de Dosrius [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1881, 26 de juny: Excursió a Vilamajor dels membres de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, embrió del Centre Excursionista de Catalunya, que esmenten el següent:

"Pujant l'escalonada costa que porta á l'iglesia, á mes de gosarse del paisatge, las vellas casas de portals rodons y teuladas á duas vessants, y lo rónch campanar, donan al conjunt un aspecte molt pintoresch. Devant de l'iglesia hi ha un curt nombre de nixos y al costat esquer del reixat que dona ingrés al pati-cementiri hi ha una vella creu de pedra ab un escut y una molt borrada inscripció. A ma dreta s'alsa lo campanar, y si be la calitat de la pedra y lo emblanquinat li privan en cert modo lo caracter de velluria, no obstant, aquesta s'endevina desseguida. Sa forma es quadrada y respira fermesa: presenta dos ordres de finestrals de fortíssims archs cintrats, sostinguts alguns per columnas aparelladas, ab impostas bárbarament treballadas. A mes la ratlla, que á modo de cenefa, divideix los dos pisos, es formada per uns arquets y un senzill adorno format de puntas de serra que corra demunt de dits arquets, rematant per fi en una serie de marlets. Lo conjunt es altament típich y primitiu. Mes puja de punt aquest carácter, penetrant en son interior pera arribar fins al lloch de las campanas. Los trams de l'escala, ab baixos portals, las finestretas com á sageteras, los ennegrits sillars son d'un gran efecte. La vista que desde allí se desplega es ensisadora, dantli molt color lo soperb Montseny que tot ho domina".

" † Hic jacet Orila Presbiter, vixit XC ans obiit Era DCCCCX"

"l'interior de l'iglesia 's trova completament emblanquinat, destruhint per consegüent lo bon efecte de sas lineas ojivals [...] preciós retaule del altar major; una d'aquellas obras pictóricas del xv en que l'artista y l'arqueólech tenen molt que admirar y apendre. Fins ara s'ha pogut salvar de la destrucció projectada tan bella obra, puix se volia substituir-la per un d'aquests altars en que l'art hi es tan escàs com abundant la fusta." El retaule es trobava alçat un metre del terra per un basament de fusta que imitava marbre de color, tenia uns graons davant i un sagrari de poc gust i "una preciosa llegenda catalana escrita en bons caràcters gòtics".

Respecte al que van trobar a la sagristia, els excursionistes informaven que s'hi conservava "un fragment d'un altre retaule, que per desgracia fou malmès, i per ell se comprèn la pèrdua que l'art ha sofert ab tan desafortunada destrucció. Forman dit fragments quatre sants, o sian santa Llúcia, sant Marçal, sant Sebastià i santa Magdalena, admirablement executats, perfectament colorits, estudiats ab artística consciència; i obra per altra part de gran vàlua per a l'estudi de la indumentària religiosa i civil dels sigles mitjos".

1884: El campaner Isidre Pallés va fondre "la campana mitjana", que pesava 19 quintars, 2 arroves i 10 lliures (809,7 quilos) [ADB, fons de la parròquia de Sant

Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial]. Segons Poch, havia estat fosa el 1858 pel mateix Pallés, pesava 15 quintars i es va trencar el 9 de maig de 1809 tocant a morts, per la qual cosa es va refer el 1884 [Poch, 2010: 130, 131].

1886, 10 de novembre: El rector de la parròquia, Llorenç Valls, escriu la "Relación de lo que fué y es esta Yglesia parroquial e S. Pedro de Vilamajor y de lo que en ella se hace". Narra que "la primitiva Yglesia de esta parroquia, según tradición fué construida en tiempo de Carlomagno ó sea en el siglo octavo, habiendo hecho donación de la misma Ramon de Berenguer conde y Marqués de Barcelona al Sr. Obispo en el año 1108. Actualmente hay incrustada en la pared cerca al portal de dicha Yglesia una lápida cuyas letras traducidas del latín dicen: aquí descanza Toril-la Pbro. Que vivió 80 años y murió en el año 910. Hasta el año 1593 fué regida dicha Yglesia y parroquia por dos domeros mayor y menor, teniendo su casa el primero tras la Yglesia en donde otrora no hay más que ruinas, y el segundo en la que es actualmente Rectoria, habiendo sido su primer cura párroco D. Benito Derrocada hijo de casa Derrocada de esta parroquia. La Yglesia actual que es segunda Yglesia fué comenzada en el año 1557 y concluida y hecha en su mayor parte de la piedra de la fortaleza ó fuerte que se llamaba la Forsa en el año 1663 aunque bendecida en Santa Visita por el Ylm. D. Ildefonso Coloma Obispo de Barcelona en el año 1660 siendo párroco D. Rafael Derrocada" [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, capsas 52, notícies històriques, "Relación de lo que fué y es esta Yglesia parroquial e S. Pedro de Vilamajor y de lo que en ella se hace", 1886].

1887: S'aixeca el mausoleu de la família Soler de Vilarrasa al peu de la façana sud del campanar, a tocar de la porta del cementiri. Joan de Soler Gavarrell Ram Desplanell i de Vallescar va dedicar-lo a la seva esposa difunta, Maria dels Dolors de Viala de Carvallo Llopis i de Miró [encara se'n conserven làpides a l'interior de l'església, on consta 1887 com l'any de construcció; any 1882 segons ADB, llibre particular parroquial; 1887 segons Poch, 2010: 231]. Rebut de 100 pessetes pagades pel rector Llorenç Valls a Jaume Batalla i Martí Gamisans "a cuenta de la recomposición del reloj vecinal de dicho pueblo" [capsa 55]

1920, 1 d'agost: S'inaugura un nou cementiri i s'hi traslladen les restes humanes del vell el 1929. En l'espai deslliurat s'hi va fer una placeta [[Poch, 2010: 149].

1921, 15 de gener: El rector Josep Corominas fa una relació de la parròquia per al bisbat de Barcelona. De l'església explica que "comenzó a edificarse en 1557. El material es cal y piedra; ésta en su mayor parte de "La Força", Castillo y residencia de los Condes de Barcelona y mas tarde de los Reyes de la Corona de Aragón. Sus dimensiones son 24,50 m. de largo por 9,70 ancho, sin constar la profundidad de las Capillas laterales que es de 3,00 m. Consta de una sola nave y tiene una sola puerta. Pertenece al estilo gótico. Su pavimento es de ladrillería del país. Hay focos de humedad sobre las capillas laterales. Tiene bóveda protegida por un devan y tejado. La fachada, cuyo portal es barroco, es decente y limpia. No tiene cruz. Hay campanario que es la antiquísima torre de homenaje de dicho castillo. Su forma es románica, tiene cuatro campanas en buen estado. Hay reloj parroquial en el campanario y lo cuida el campanero. Las pequeñas recomposiciones corren á cargo del

Párroco, contando en este Archivo que en una de importancia contribuyó el Ayuntamiento".

L'altar major està presidit pel retaule gòtic de Joan Gascó, de 1509, que fa 5 metres d'ample per 6 d'alt, coronat per una cúpula gòtica, sota la qual hi ha la imatge de sant Pere.

Capelles del costat de l'evangeli (banda de ponent):

La dels Àngels, amb altar barroc, construït el 1657 i daurat el 1663, sota advocació dels arcàngels Miquel, Gabriel, Rafel i l'àngel Custodi, pintats sobre llenç per Jaume Ferrer el 1657.

La de Sant Tomàs, amb altar barroc i quatre teles pintades per Bailón Savall el 1679. L'altar procedia del convent de Santa Caterina de Barcelona.

La de Nostra Senyora del Roser, amb altar barroc.

La de Sant Jacint, amb altar barroc on també es venera santa Filomena.

Capelles del costat de l'epístola:

La dels Apòstols, amb altar barroc construït el 1657 i daurat el 1669, amb una tela pintada en la primera data per Jaume Ferrer.

La del Sant Crist, amb altar barroc, davant del qual hi ha una figura de sant Crist en l'agonia, obra de Llätzer Tramullas, de 1642.

La de Sant Josep, amb altar d'estil renaixement modern, construït el 1882.

La de Sant Isidre, amb un altar barroc antic, com la resta.

La del Santíssim Sagrament, situada al costat de l'epístola i s'hi accedeix per la capella dels Apòstols, té 8 metres de llarg per 5 d'ample. Té un altar gòtic amb un sagrari, damunt del qual hi ha una imatge del Sagrat Cor de Jesús, del 1912.

El baptisteri, situat prop la porta d'entrada, al costat de l'evangeli, està tancat amb reixa i hi ha una pica de marbre blanc.

El cor té un Sant Crist, dos faristols al mig i un altar renaixement amb la imatge del Puríssim Cor de Maria.

[ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, història, delmes i notificacions. Elencus de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, 1921].

1927, 29 de juny: El dia de la festa major, Santiago Escudero és nomenat nou rector de Sant Pere de Vilamajor, en substitució de mossèn Joan Sugranyes. Tal i com ell mateix explica en el Llibre particular parroquial, portarà a terme algunes intervencions a la rectoria, l'església, el cementiri i el campanar.

A l'església es va substituir la barana de fusta del presbiteri, que estava corcada, per una de ferro forjat, dibuixada per en Messeguer i executada per Agustí Casamitjana. Per la festa major de 1929 es va inaugura la instal·lació elèctrica de l'església.

L'excessiu calor de l'estiu de 1928 va fer ressecar la fusta de la campana mitjana, es van haver de cargolar els cargols i llavors es va trencar l'ànima de ferro, per la qual cosa Pere Llobera Sagrera, fill del poble, va pagar per tal que s'arreglés. Aquest mateix "no s'acontentà en pagar l'arranjament de la campana sino també l'arreglo de la solera del campanar que era de necessitat absoluta doncs estava tan malament que'l campanar quan plovia es mullaba en el campanar; tot plegat li costà 500 pts. Donat el que parlem del arreglo de la solera del campanar com a dato curiós dec fer constar que sobre dita solera hi

havia un vertader camp de julivert i també plantats 4 arbres de mes de 2 metres d'alçada, 2 oliveres i 2 lladoners. Les oliveres es trasplantaren al camp de baix de la rectoria; una d'elles es morí al cap de poc.

Feia uns set anys que ja no s'enterrava al cementiri de la plaça de l'església i els nínxols estaven tan ruïnosaos que calia enderrocar-los sense esperar als 10 anys que marcava la llei. Amb autorització del bisbe i del governador civil es va traslladar el cementiri vell al nou i es va urbanitzar la plaça, feines que van succeir-se entre el 15 d'abril i el 1 de maig de 1929. Respecte a l'anomenat "Panteó dels Solers", adossat a la paret de migdia del campanar, com que es traslladava el cementiri, el rector ho va comunicar per carta a la família Soler de Vilanova, que vivia a Toulouse, i aquests van demanar un termini de dos mesos i van fer gestions davant del bisbat, aconseguint que no es traslladés; en una visita pastoral que va fer el bisbe Jaume Català i Albosa (bisbe de Barcelona entre 1883 i 1889) ja advocava perquè es treïés.

Pel setembre de 1932 es va actuar al campanar. Segons explica Escudero: "el nostre esplendit campanar fou la Torre del Homenatge del castell que els Comptes de Barcelona tenien en aquest poble. Al ésser utilitzada aquesta torre per a campanar fou precis fer una volta per a poguer tocar las campanas i per ço varen tapiar els ventanals romanichs del pis anterior a les campanes, crim artístic que es pot dispensar en aquell temps; era doncs precis destapiar els ventanals i treurer el reboçat de tota la torre per a que lluis la seva primitiva formosura"; amb aquest repicat també van desaparèixer els dos rellotges de sol que hi havia en la façana sud del campanar per damunt del panteó dels Solers. Aquesta obra va ser pagada amb 3.000 pessetes que va donar Pedro J. de Vallescar, a canvi de nou pergamins que li va donar el rector.

També es va portar electricitat a l'església.

[ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1929: Es va restaurar el campanar pel rector Jaume Escudero, amb la nova cornisa i l'acabament actual [Gallardo, 1938: 69]. L'escala de cargol que hi havia entre el primer i el segon pis, com la del comunidor de l'església, va ser substituïda per una d'encastada a les parets interiors, l'actual [web de l'Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor].

1934, gener: Per uns degoters a la coberta de les capelles laterals del costat de l'evangeli, s'aixequen les teules, es posen dos fulls de rajola, una capa de pòrtland i es tornen a col·locar les teules [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1936, 21 de juliol: Crema dels retaules de l'església per part d'uns joves de Granollers [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial; Poch, 2010: 151].

1940-1956: Es fan obres de restauració de l'església sota la direcció de l'arquitecte diocesà de Vic Josep Maria Pericas i executades pel constructor Francesc Prat, nascut a Pinós (Solsonès) i veí de Sant Antoni de Vilamajor. Es van enguixar les parets, que estaven ennegrides i cremades, i tot i que Pericas volia netejar amb raspalls d'acer tots els arcs, només es feu en els del presbiteri. La nova imatge de sant Pere va ser feta per l'escultor Lluís Camps. La "fachada o pared del presbiterio" estava tan malament que, enlloc d'arreglar-la aprofitant les parts fortes, Pericas preferí desfer-la i bastir-la de nou. [ADB,

fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial; Poch, 2010: 153-155].

El 15 de maig de 1941 es va inaugurar la nova imatge de sant Isidre i, el 21 de març següent, la de la Dolorosa, i el 1945 la de sant Joan apòstol. El 5 de setembre de 1943, el retaule de la capella del Sant Crist, dissenyat per Pericas [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1943: Els tallers de les Escoles Salesianes de Sarrià fan el baldaquí de l'altar major, inaugurat per la festa major d'aquell any. L'altar era de pedra de la casa Butsems, posada sobre una base de totxanes; el 19 de novembre següent es va consagrar l'altar major. Aquest mateix taller va fer els bancs del temple, segons projecte de Pericas. [Poch, 2010: 154, 157].

1944, gener: Es van fer algunes obres a la teulada de l'església i del campanar [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1951, 29 de juliol: Es van consagrar els nous altars del Santíssim Sagrament i del Sant Crist [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1953, 27 de juliol: Es traslladen les restes mortals de les famílies Soler, Vilarrasa i Cepeda del mausoleu dels Solers que estava al peu del campanar a la primera capella del costat de l'evangeli entrant a l'església. Segons el Llibre particular parroquial, els Soler s'havien enterrat al peu de la torre de l'homenatge, o campanar, des d'abans de l'any 1250 [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1955, 28 d'agost i 1956, 26 d'agost: Es beneeixen, respectivament, l'altar i el retaule de la Immaculada [ADB, fons de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, llibre particular parroquial].

1986-1999: Mossèn Josep Poch impulsa la darrera restauració del temple [Poch, 2010: 156-158].

1993-1994: Es van sorrejar els arcs, tapats amb pòtland i es va renovar tot el paviment, que era de toves; sota s'hi col·locà calefacció. Es va treure l'altar i baldaquí, tot i una recollida de signatures en contra, i es va aprofitar per fer algunes cales al presbiteri, on es van trobar dues tombes, del rector Esteve Roure, mort el 1834, mossèn Domingo Torras, el 1849, i el basament de l'antic altar.

1995-1999: Obres d'embelliment interior:

Treballs de forja de Josep Plandiura (cancell, creu de l'altar i forja dels bancs) i de l'artista japonès Choumei Yoshitaka (canelobre gaudinià del presbiteri).

Ceràmica: arrimador del presbiteri i paviment de la capella fonda, obra d'Albert Cubells.

Pintures a les parets del baptisteri (d'estil bizantí i obra de l'artista romanès Raül Galusca), a l'escala del cor (obra d'Olga Thomassa, de Zimbawe i al costat de la porta del cor una instal·lació de l'artista Elena Albiol) i pintures al fresc sobre l'Apocalipsi a la capella fonda, de l'hongarès Adam Kisléghi .

A l'exterior es van posar baranes d'accés, de forja, d'Enric Pla, l'escultura d'Alfons I, obra d'en Plandiura i el monument de "veu de campana", de Josep Grau Garriga.

1988: Es beneeixen tres noves campanes, l'Anna, la Laia (sufragada per Caixa Laietana) i la Maria. L'antiga campana de quarts, com que no està harmonitzada amb l'antiga de les hores, és trasllada a l'edifici de la Mongia, on s'exposa al públic [Poch, 2010: 156].